

עיונים

עיון א

בדיקת חמץ בליל י"ג

כתב המ"ב סי' תל"ג סק"א וז"ל אכן אם בדק בליל י"ג לאור הנר שבלילה אור הנר יפה לבדיקה וכו' א"צ לחזור ולבדוק כן הסכימו רוב אחרונים, והרוצה להחמיר על עצמו לחזור ולבדוק עכ"פ לא יברך אז עכ"ל, ויעו"ש בשעה"צ סק"ה שכתב דמדברי הפר"ח והגר"א וחק יעקב משמע דאפילו לכתחילה יכול לבדוק בליל י"ג אם מתכוין לשם בדיקה, אכן בספר חק יוסף פקפק ע"ז דאף דמצד הבדיקה אין קפידא בזה מ"מ יש למנוע מזה דיפסיד אז הברכה וכו', והוי דומיא דקיי"ל דערום לא יתרום משום שאינו יכול לברך אז, עכ"ד, ומבואר דאף אי מהניא הבדיקה אז מ"מ אין לעשות כן לכתחילה משום הפסד הברכה.

ולכאורה יש לעי' בזה דכיון שאינו מחוייב לברך בבדיקה של י"ג אמאי חשיב ביטול הברכה, והרי בפשוטו ענין ערום לא יתרום הוא משום דאיכא עלי' חובת ברכה ומבטלה, אבל היכא שאינו חייב בהברכה מאי ביטול איכא בזה.

וי"ל בזה לפ"מ שנתבאר במק"א דדינא דערום לא יתרום אינו משום הפסד הברכה שהרי דעת המרדכי דמי שאנוס על קיום מצוה מותר לו להתחייב במצוה אף שיהא מוכרח לבטלה ועי"כ מותר לילך בשבת בלא ציצית וכנודע, וא"כ הי"נ מותר לו לערום לעשות המצוה אף שעיי"ז הוא מתחייב בברכה ומוכרח לבטלה, והא דערום לא יתרום הי"ט דברכת המצות הוי מעלה בגוף המצוה ומדיני המצוה הוא לברך עלי' מקודם, וכל שעשה המצוה בלא ברכה הרי המצוה היא שלא כתיקונה, ויסוד לזה מד' תו' הרא"ש ברכות דף ט"ו א' שכתב דאילו ברכת המצות היה מה"ת המפריש תרומה בלא ברכה היתה הברכה מעכבת בחלות התרומה, עי' בדבר אברהם ח"א סי' ט"ז, ובמקו"א הארכנו בזה, ולפ"ז יש לבאר קצת ד' החי"י הנ"ל דאין לבדוק לכתחילה בליל י"ג משום הברכה, די"ל דכיון שסו"ס מקיים מצות הבדיקה בלא ברכה אין בזה מצוה שלימה ויש חסרון בהמצוה שאין עלי' ברכה, ויש להוסיף שהרי יש שיטות דכל ל' יום קודם מברכין על הבדיקה יעו"י בס"י תל"ו, וגם לדידן שאין מברכין מ"מ הוי חסרון בקיום המצוה ועי"כ לכתחילה אין לבדוק בלא ברכה.

והנה בשו"ע הגר"ז כתב ג"כ דאין לבדוק בליל י"ג משום הפסד הברכה, ושם כתב דאם אעפ"כ רוצה לבדוק יכול לשייר חדר א' ולא לבדוקו עד י"ד ויברך עליו ע"ש, ודבריו תמוהין שהרי נתבאר דמה דאין לבדוק בלא לברך הוא משום חסרון המצוה שנעשית בלא ברכה, וא"כ לא הועיל כלום במה ששייר חדר א' דסו"ס שאר ביתו שבדק בלא ברכה אי"ז מצוה כתיקונה, ומשום הפסד הברכה הרי נתבאר דבכאן אין עדיין חובת

ענינים

ברכה כלל ול"ש ביטול הברכה, ונמצא דגם אם משייר חדר א' מ"מ הבדיקה שבלא הברכה נעשית שלא כתיקונה. [וואויל כונת הגר"ז דאחר שמברך על מה ששייר חלה הברכה על כל ביתו, וכמו שמצינו כע"ז גבי ציצית וסוכה דהברכה מהני גם למפרע על הישיבה והלבישה דקודם, ע"י משנ"ת בזה בשלמי יוסף על מנחות ח"ב בסופו, אמנם בנד"ד שעדיין לא נתחייב בברכה לכאורה אינו כן].

ובעיקר ד' החק יוסף הנ"ל דאין לבדוק ב"יג משום דמפסיד הברכה, ראיתי להעיר מדינא דנוטל אדם ידיו שחרית ומתנה עליהם כל היום, ולדעת השו"ע סי' קס"ד סעי' א' הוא אף שלא בשעת הדחק, והרי נמצא מפסיד הברכה כיון דעל נטילה זו אינו מברך, [ועי' שעה"צ שם סק"ו], ונראה דלא דמי דשאני התם דנטילה שלא בשעת אכילה לאו מצוה היא כלל, אלא דמהני לטהר את ידיו וממילא יכול לאכול בלא נטילה קודם האכילה, וכ"כ החזו"א או"ח סי' כ"ה סק"ח דאם נוטל ידיו שחרית או בכל זמן שנזדמן לו מים ואינו בא עכשיו לאכול, אין לו קיום מצוה דרבנן, אלא שרשאי לאכול כיון שידיו טהורות, ולפיכך אינו מברך על נט"י, וגם אם יטול עוד הפעם לא תיקון כלום ואין לו לברך על נטילה שניה, ורק כשבא לאכול ונוטל ידיו מקיים מצוה דרבנן ומברך, עכ"ד, וא"כ אין כאן עשיית מצוה בלא ברכה אלא דפטר עצמו מהמצוה, משא"כ בבדיקת חמץ בי"ג שפיר מקיים מצוה, דהא דמהני הבדיקה בי"ג אי"ז משום שעושהו מקום שאין מכניסין בו חמץ, אלא דהבדיקה עצמה מצוה היא כבר משלשים יום קודם הפסח, ורק דברכה לא ניתקנה כי אם על בדיקת י"ד שזהו עיקר זמנה, ולפיכך סובר החק יוסף דאין לעשות כן משום עשיית מצוה בלא ברכה, [דאף דחובת ברכה אין כאן וכנ"ל מ"מ יש כאן עשיית מצוה בלא ברכה].

עיונים

עיון ב

אם אסור לדור בבית שאינו בדוק

יש להסתפק במי שאנוס מלבדוק חמץ בביתו אם מחוייב לצאת מביתו בשביל זה דאסור לו לדור בבית שאינו בדוק, או דהחויב בדיקה הוא חויב על הגברא וכל שהוא אנוס על הבדיקה אין איסור לדור בבית שאינו בדוק, והנה לדעת רש"י ריש פסחים דטעמא דבדיקת חמץ הוא כדי שלא יעבור בבל יראה ובל ימצא א"כ הרי אין נפק"מ אם הוא דר בביתו או לא, וא"כ נראה דודאי אינו מחויב לצאת מביתו, אמנם לדעת התו' שם דחויב הבדיקה הוא כדי שלא יבוא לאכלו י"ל דכל שלא בדק ביתו מחויב הוא שלא לדור בבית שאינו בדוק, ועי' בספר כתבי קהילות יעקב החדשים פסחים סי' ס' שנסתפק בזה, עיי"ש.

והנה באמת הלא חז"י דאף אם אינו דר בביתו חייב בבדיקה, כדמצינו במפרש ויוצא בשיירה תוך שלשים יום דזקוק לבער אף דאין דעתו לחזור [פסחים דף ו' א'], וכן מבואר בתו' פסחים דף ד' א' [ד"ה על המשכיר] שכתבו דשאני חמץ ממזוזה, דמזוזה אף אם לא ישכיר ביתו לאחר יכול להיפטר מחיובה שלא ידור וישתמש בביתו, אבל בדיקת חמץ אף אם לא ידור בביתו צריך לבדוק, ואף שהתו' ס"ל דחובת הבדיקה כדי שלא יבוא לאכלו והכא לא שייך טעם זה, צ"ל דלא פלוג חכמים בתקנתם ומחוייב לבדוק ביתו אף שאינו דר בו, ועי' שפ"א דף ד' א' שעמד בזה, וא"כ לכאוי' אין שום טעם לאסור לו לדור בבית שאינו בדוק כיון דגם אם לא ידור בו לא נפטר מחיובו, ולא מהני ליה מידי מה שלא ידור בו.

וכן יש להוכיח מדברי התו' בפסחים דף י' א' דהקשו בהא דקאמר התם דאם ראה עכבר נכנס לבית עם חמץ ובדק את הבית ולא מצא תליא בפלוגתא דר"מ ורבנן בדין טומאה ודאית שבדק אחריה ולא מצאה דר"מ מטמא וחכמים מטהרין, והקשו התו' דבשלמא גבי טומאה סובר ר"מ דאין סומכים על הבדיקה ונפק"מ דהיא בחזקת טומאה וטהרות שנעשו על גבה טמאים, אבל גבי בדיקת חמץ כיון שבדק ולא מצא מה יש לו לעשות, והרי אם יצריכוהו לבדוק פעם שניה ג"כ לא ימצא שהרי כבר בדק ולא מצא, [ותי' דנפק"מ לביטול דאם לא ביטלו צריך לבטלו], והנה אי נימא דאסור לדור בבית שאינו בדוק הרי שפיר איכא נפק"מ לר"מ שיהא מחויב לצאת מהבית, דכיון דחזקתו שהחמץ בתוכו אלא דבבדיקה לא מצאו יהא חייב לצאת מהבית, אלא מוכח מד' התו' דאין איסור לדור בבית שאינו בדוק, ולפיכך לא מצאו נפק"מ לר"מ כיון דכבר בדק וא"א לחיובו לחזור ולבדוק, וכ"כ להוכיח בכתבי קה"י שם, ובאמת כן מבואר להדיא ברבנו פרץ שם שהקשה כקושיית התו' וז"ל, וכי תימא כיון דביקש ולא מצא מה יעשה יותר, וכי מצרכין ליה ליצא מן הבית וכו'.

עיונים

אמנם עי' בב"ח סי' תל"ט ג' שכתב בדעת הטור דבאיכא ודאי חמץ בבית אסור לדור בבית שמא יבוא לאכלו, [והוא דלא כדמוכח מהתו' הנ"ל, עיי"ש שבא ליישב בזה קושיית התו'], וצ"ל דאף דלא נפטר עי"ז מחובת בדיקה וכמשי"נ לעיל דאף באינו דר בביתו חייב לבדוק, מ"מ יש עליו חיוב נוסף שלא לדור בבית שיש בו חמץ^א, ובמקור חיים סי' תל"ז סק"ז כתב גבי שוכר בית שאינו בדוק, דכשנכנס בתוכו בלא בדיקה עובר באיסור דשמא יבוא לאכלו, עיי"ש שכתב דלפיכך חשיב בית שאינו ראוי לדירה והוי כמום בגוף המקח, אלא דהוא מיירי שם מחובת מחיצה ולא מדין בדיקה, דכמו דחמץ של נכרי צריך לעשות לו מחיצה, ה"נ בית שאינו בדוק צריך שלא לדור בו מדין מחיצה.

וועי' בש"ש ש"ו פ"ה שכתב דאיכא חזקה על ירך שאינה מנוקרת אע"ג דהירך עצמה מותרת ורק הגיד שבתוכה אסור, וכתב לדמות זה לבית ספק בדוק שכתב הב"י דמוקמי' הבית בחזקת שאינו בדוק אע"ג שאין איסור על הבית, והנה אי נימא דאסור לדור בבית שאינו בדוק הרי הבית עצמו אסור בדיוורין עד שלא בדקו ושפיר יש בו חזקת איסור, ולא דמי לירך דמותר לאכול הבשר גם קודם הניקור, אמנם ממשי"כ הש"ש דבאינו בדוק אין איסור על הבית אין להוכיח דס"ל דאין איסור לדור בבית שאינו בדוק, די"ל דכונתו דאין איסור חפצא על גוף הבית דאין הבית חתיכה דאיסורא אלא הוא רק דין על הגברא דמשום שלא יבא לאכלו אסור לו להיות עם החמץ במחיצתו, ועי' חזו"א אהע"ז סי' נ"ט סוס"ק ט"ו שכתב להעיר על הש"ש בזה"ל, י"ל שאני התם דמצותו בחיפוש ושייך בו חזקה אבל הכא אין הירך בחיוב ניקור, ע"כ. ועי' בחי' הגרש"ר פסחים דף ד' אות מ"ח. ועי' בביאורים והערות מהגרש"ז אויערבאך זצ"ל שם מש"כ בזה].

---

^א א.ח. אכן י"ל דזהו דוקא בידוע שיש שם חמץ אבל באין ידוע שיש בו חמץ אלא שמחויב בדיקה בזה י"ל דאף הב"ח מודה דאין איסור לדור בו.

עיונים

עיון ג

בדין בודק חמץ בבית חבירו בלא שליחות

יש להסתפק במי שבדק חמץ בבית של חבירו שלא בשליחותו האם מברך הבדוק, [ונמצוי הדבר במי שהוריו אינם שומרים תו"מ ורוצה הבן לבדוק ביתם מחמץ והאב אינו מתנגד אך אינו שולחו, וכן משכח"ל בחולה שאינו בן דעת לעשות שליח ורוצה חבירו לבדוק עבורו, אם יכול הבדוק לברך על הבדיקה], דהנה הא דשליח מברך כשבדק בית חבירו אין הברכה על מצוה ידידה דהא השליח אינו מצווה על בדיקה זו, אלא הברכה היא משום מצות המשלח, וא"כ י"ל דהיינו דוקא כשולחו לכך דעיי' מקיים המשלח מצות בדיקת חמץ, אבל היכא דלא שלחו הרי לא מתייחסת המצוה לבעלים ואין כאן מצוה שיברך עליה, [ואמנם הבית נפטר מבדיקה אכן קיום מצוה אין כאן]. וד"ז יש להסתפק גם בקובע מזוזה לחבירו בביתו או שמפריש לו תרו"מ מדין זכין, אם מברך על כך.³

[ומרן] הגר"ד לנדו שליט"א אמר די"ל דהדבר תלוי אי יש דין זכין במצוות, דלפי המבואר בריטב"א ובתוס' הרא"ש ר"פ האיש מקדש דיש זכיה במצוות לגבי מצות שחיטת הפסח ועולה המצוה למשלח א"כ שפיר מקיים הבעלים מצוה ויכול לברך.

ובספר כתבי קה"י עמ"ס מנחות סי' כ"ז כתב לענין קביעת מזוזה בלא שליחות שלא יברך, והעיר ע"ז שם בנו מרן הגר"ח שליט"א ממש"כ המ"ב בסי' תקכ"ז סעי' ז' בביאור הלכה דהמניח עירוב תבשילין לאחרים לא יברך דשמא כבר הניחו בעצמם, וחז"י דאם ידוע שלא הניחו יכול לברך אף שאינו שליח שלהם, וא"כ ה"נ אם קובע מזוזה לאחר בפתח ביתו שפיר מברך הקובע אף שאינו שולחו.

ונראה דיש לחלק דשאני מצות עירוב תבשילין שכל עיקרה היא להתיר לבשל למחר ובזה י"ל דהברכה ניתקנה על עשיית ההיתר ולא על קיום המצוה, ומשו"ה אף בלא שליחות יכול לברך זה שמניח העירוב כיון דסו"ס הוא פועל את ההיתר, ולא איכפ"ל דאין כאן מי שמקיים המצוה כיון דהברכה אינה על המצוה, וכמו שאם ישחוט בהמת חבירו בלא שליחות וזכיה דיכול השוחט לברך על השחיטה, והיינו משום דבשחיטה נמי בפשוטו הברכה אינה על המצוה אלא על קיום דין היתר השחיטה, דהרי אינו מצווה

---

³ ובקביעת מזוזה אף דודאי מקיים הבעה"ב מצוה גם בלא שליחות כיון דיש לו מזוזה בפתחו, מ"מ הרי אין מברכים אלא על מעשה הקביעות והקונה בית עם מזוזה אינו מברך עליה בשעה שקונה את הבית, וכמו שכתב הגרע"א בסוף תשו' ט' בשם הברכי יוסף ע"ש, וא"כ אף בזה י"ל דכיון דאין כאן שליחות אין מעשה הקביעה מתייחס למשלח ולא מצי לברך.

עיונים

לשחוט בהמתו דאי בעי לא שחט ולא אכל², ומה"ט נראה פשוט דהמטביל כליו של חבירו אף שאינו שלוחו מברך, דהתם נמי אין הברכה על המצוה אלא על עשיית ההיתר, [ועי' ביאה"ל סי' שכ"ג ס"ז ד"ה מותר, בגדר דין טבילת כלים, ודו"ק], משא"כ בשאר מצוות כגון מזוזה ומעקה לא ניתקנה הברכה אלא על המצוה וממילא כשאחר עושה אותם בלא שליחות י"ל דאין כאן מצוה לברך עליה, וא"כ לענין מזוזה דהברכה היא על המצוה י"ל דלא יברך הקובע אם אינו שלח.

ומרן הגר"ד לנדו שליט"א אמר דאמנם בשחיטה הדבר פשוט דאף אם שוחט לחבירו מברך על השחיטה וכן במטביל כלי של חבירו מברך המטביל מ"מ י"ל דא"י משום דהברכה על ההיתר ולא על המצוה, אלא דבמצוות כאלו אין המצוה מוטלת על הבעלים דוקא אלא על השוחט והשוחט מקיים המצוה בעצמו, וא"כ בזה לדין שליחות דאינו שייך כלל לבעלים דוקא, וכן בטבילת כלים המטביל מקיים המצוה אף בלא שליחות כיון דאין המצוה על הבעלים דוקא, ולפ"ז בעירוב תבשילין עדיין י"ל דהמצוה היא על המבשל דאותו שמבשל צריך שייניח עירוב, שהרי אין כאן חפץ דנימא שהמצוה היא על כל מי שמתירו, אלא הבעלים הוא שצריך את ההיתר וי"ל דהמצוה מוטלת דוקא עליו, וא"כ שוב צריך כאן לדין שליחות כדי לייחס המעשה עבורו כדי שיהא כאן מעשה מצוה, ולפ"ז שפיר יש ללמוד מזה גם לשאר מצוות כמו מזוזה וכדו' דסובר המ"ב דיכול אחר לברך אף בלא שליחות, [ואולי הוא מטעמא דאיכא זכין במצוות וכנ"ל].

---

² והרמב"ם הל' שחיטה פ"א ה"א כתב, מ"ע שישחוט מי שירצה לאכול בשר בהמה חיה ועוף ואח"כ יאכל שנה' וזבחת מבקרך, והרמב"ם במנין המצוות מ"ע קמ"ו כתב, לשחוט בהמה חיה ועוף ואחר יאכל שנה' וזבחת מבקרך ומצאנך, והראב"ד שם השיג ע"ז, א"י אז אין לו טעם ואולי לאו הבא מכלל עשה עשה, והכס"מ שם כתב, וי"ל לדעת רבינו שהוא עשה למי שירצה לאכול בשר שישחוט או ישחוט לו אחר. ולפ"ז לדעת הרמב"ם אפשר דהברכה על מצות השחיטה, וכן משמע מהרמב"ם הנ"ל בהל' שחיטה שכתב שם בהל' ב', לפיכך השוחט בהמה או חיה או עוף מברך תחלה אקב"ו על השחיטה, וכ' הלח"מ דכונת הר"מ דכיון שאמרנו שהשחיטה היא מ"ע לכך צריך לברך. משמע דאי לאו דהוי מצוה לא היה מברך ומבואר לפ"ז דהברכה היא על המצוה, ולא על ההיתר שחיטה לחוד, וצ"ע. ועי' ברא"ש כתובות פ"א סי' י"ב, ובהעמק שאלה שאילתא ק' אות י', ובקה"י יומא סי' כ"א ד"ה ויתבאר.

עיוני

עיון ד

עוסק במצוה ששלח לבדוק חמצו אם יברך השליח

הנה העושה שליח לבדיקת חמץ השליח מברך על הבדיקה כמש"כ המ"ב תל"ב סק"י, ויש לדון במי שצריך לשמש את החולה בזמן בדיקת חמץ ושלח שליח שיבדוק במקומו את החמץ אי יכול השליח לברך על הבדיקה, דהנה בשעה"צ סי' תע"ה ס"ק ל"ט נסתפק במי שעוסק במצוה וכגון שומר אבידה או משמר את המת אם אכל מצה בזמן הזה אם יוכל אז לברך על אכילת מצה אקב"ו כיון שהוא אינו מצווה ע"ז, עיי"ש, ולפ"ז יש לדון בנידון דידן אם רשאי השליח לברך, דהא מה שהשליח מברך אי"ז על מצוה ידידה אלא משום המצוה של המשלח וכיון דהמשלח עוסק במצוה ופטור ממצות בדיקת חמץ א"א לומר בזה אקב"ו. ואף דיכול לקיים שניהם מ"מ לדעת הר"ן אף ביכול לקיים שניהם פטור וכמו שכתב בשעה"צ שם.

אמנם יש לדון בזה דאף לדעת הר"ן דגם ביכול לקיים שניהם פטור, מ"מ אינו נפטר ממצוה שאין בה עשייה כלל, דכמו שכתב הר"ן דדוקא "עוסק" במצוה פטור מן המצוה ולכן מי שיש לו תפילין בראשו חייב בכל המצות דאינו עוסק במצוה אלא מקיים מצוה, ה"נ עוסק במצוה פטור "מלעסוק" במצוה אחרת אבל מצוה שהוא מקיים בלא עשייה וכגון תפילין בראשו ומזוזה בפתחו, לא ניפטר מזה בשעה שעוסק במצוה, והגע עצמך דאטו בשעה שעוסק במצוה נימא דניפטר בשעה זו ממצות מזוזה בפיתחו וציצית בבגדו ויהא מותר לו אז להוריד המזוזה והציצית, אלא ודאי דפטורא דעוסק במצוה הוא רק מלעסוק במצוה אחרת, וא"כ אף באופן שהיה פטור מלהניח תפילין דהיה עוסק במצוה, מ"מ אחר שכבר הניחם הוי מצוה גמורה ולא רק מצוה קיומית ואסור לו עתה להסיר ממנו התפילין.

ומה"ט נראה פשוט דאם לא בירך קודם על המזוזה והציצית יוכל עכשיו לברך ע"ז, ועיי' בשלמי יוסף זבחים ח"א עמוד תע"ט מש"כ בזה, ובעיונים בעניני או"ח בענין "עוסק במצוה אם מברך על תפילין וציצית".

ולפ"ז נראה דה"ה בנידון דידן הרי היכא דקודם שהתחיל לעסוק במצוה כבר מינה שליח שיבדוק חמצו דהשתא מתקיימת המצוה ע"י השליח בלא שום עשייה של הבעה"ב שוב לא שייך בזה פטורא דעוסק במצוה אף לדעת הר"ן וכמש"י, ושפיר יכול לברך השליח על הבדיקה כיון דעכשיו דאי"צ לזה שום עסק מחוייב הוא במצוה, וא"כ אף אם לא שלח עדיין שליח עד שהתחיל כבר במצוה דפטור הוא עכשיו מלשלוח, מ"מ אחר ששלחו שוב כבר מחוייב הוא במצוה כיון דאי"צ לעשות עוד דבר ולא שייך בזה פטורא דעוסק במצוה וכנ"ל, וא"כ שפיר יכול לברך ע"ז אקב"ו.

עיונים

והראוני בשערי תשובה סי' תל"א ס"ק א' שכתב דאונן ששולח אחר שיבדוק חמצו צ"ע אם השליח יברך, ע"כ, והרי פטורא דאונן הוא משום עוסק במצוה ומ"מ מספק"ל שמא לא יברך. אבל באמת יש לומר דאונן גרע טפי כדמצינו בכמה דברים דאונן חמיר משאר עוסק במצוה, דהתני' אף דס"ל דביכול לקיים שניהם ליכא פטורא דעוסק במצוה מ"מ באונן אפי' יכול לקיים שניהם פטור, ובשלמי יוסף זבחים ח"א עמו' תע"ט הובא מהאחרונים די"ל דאונן שעשה מצוה בזמן אנינותו לא קיים המצוה ולא יצא בזה יד"ח, וגרע מעוסק במצוה שאם עשה מצוה יצא יד"ח כמש"כ בשעה"צ בסי' תע"ה סקל"ט, וא"כ י"ל דאונן גרע גם בזה דפטור הוא אף ממצוות שאין בהם עסק כלל, ולכן אף כששלח שליח אין יכול השליח לברך כיון דהאונן מופקע באותה שעה מכל המצוות ואין כאן מצוה כלל. [ומ"מ אף באונן מסתבר ודאי דאסור לו להוריד המזוזה והציצית, ועי'].

ענינים

עיון ה

שליח קטן בבדיקת חמץ

במשנה ברורה סי' תל"ב סק"ח כתב דמדינא יכול לסמוך בבדיקה אפי' על נשים ועבדים וקטנים [אלא דלכתחלה נכון שלא לסמוך אלא על אנשים בני חורין שהגיעו לכלל מצוות דהיינו מיי"ג שנה ואילך לפי שהבדיקה כהלכתה יש בה טרח גדול ויש לחוש שמא יתעצלו ולא יבדקו יפה], ומבואר דמן הדין רשאי לשלוח קטן לבדוק בשבילו, ושמעתי להקשות דכיון דאין שליחות לקטן הרי אין המצוה מתייחסת אליו ונמצא דלא קיים מצות בדיקת חמץ, ואיך רשאי לבטל המצוה.

ונראה דבאמת אין כאן ביטול מצוה כלל, דאמנם מפסיד הוא בכך את המצוה שאין הבדיקה מתייחסת אליו, אבל ביטול מצוה ג"כ אין כאן, כיון דמצות הבדיקה היא שיהא הבית בדוק מחמץ, וכל שהבדיקה נעשית כהלכתה אין כאן ביטול מצוה ומותר לעשות כן, וכן הוא בכל מצוה שעיקרה התוצאה כל שנעשית התוצאה אף שנעשית בלא קיום מצוה מ"מ ביטול מצוה אין בזה, ונהי דהפסיד המצוה אבל מ"מ המצוה לא נתבטלה אלא שנעשית בלא קיום מצוה⁷.

והנה דעת הרמב"ן בסה"מ מצוה פ"ט דבקדשים קלים גם אכילת הבעלים הוי מצות עשה, וכמו שהוא עשה לכהנים בחטאות ואשמות כך הוא בבעלים בחלק הראוי להם, והשיג עמש"כ הרמב"ם דרך אכילת כהנים הוי מצוה. ויש לדון במצות אכילת הבעלים אי היינו דוקא הבעלים, או דלכל ישראל איכא מצוה. ולשון רש"י בפסחים נ"ט א' אכילת ישראל, אולם שפיר י"ל דכונתו להבעלים דוקא. והרמב"ן שם בתחילת דבריו כתב, נתבאר כי אכילת הקדשים לבעלים ולראוי להן וכו', ומדנקט בעלים משמע דהמצוה היא בבעלים דוקא, אלא ששוב כתב ולראוי להן ואפשר דכונתו לכל ישראל, אולם נראה קצת מלשונו דאיכא מ"ע על אכילת הבעלים. ויל"ע בזה דהנה הליקוטי הלכות בפסחים דף נ"ט הביא דלחדיא אי' בספרי דהישראל מזמין הלוי על שלמיו ואוכל עמו יעו"ש, ואי נימא דהמצוה על הבעלים היאך מצי ליתן לאחר הא מבטל בזה מצותו⁸.

⁷ ודוגמא לדבר מצות מעקה, דאם שלח קטן לעשות מעקה, או אם קדם אחר ועשה מעקה שלא בשליחותו, אף שלא קיים המצוה מ"מ גם לא ביטל עשה דמעקה, כיון דהתוצאה קיימת ויש כאן מעקה. [והיינו אי נימא דהמצוה היא בעשיית המעקה, דאם המצוה היא בכל רגע שיש לו מעקה בנגו שפיר מקיים המצוה אף אם עשאו אחר, עמש"כ בזה בקו ישא מדברותיך עה"ת פ' כי תצא בענין "מצות מעקה אם מקיים בכל רגע"].

⁸ ובמנ"ח מצוה קל"ד סק"ב כתב דמצות אכילת קדשים מיקיימא אף באכילת כזית, ויעו"ש שהביא רא"י לזה דהא מותר ליתן לכהן קטן לאכול בקדשים אף דלא מיקיימא בזה המצוה, ועי"כ דהוא משום דסגי לקיום המצוה באכילת כזית מבשר הקרבן, והנה לפ"ז ניחא גם הא דמזמין על שלמיו דמ"מ אוכל כזית בעצמו, אמנם הביא שם דהשאג"א בסי' צ"ו ס"ל דהמצוה היא באכילת כל הקרבן וכתב להוכיח כן מפסחים דפ"ה ובהכ"ח דצ"ה יעו"ש, ואי"כ לדי' השאג"א צ"ע היאך מצי לאכול אחר מבשר הקרבן אי איכא מצוה בפני"ע על הבעלים.

עיונים

ולמש"נ לעיל אתי שפיר דאף אי נימא דמצוה היא על הבעלים שיאכלו כל בשר הקרבן, מ"מ אין בזה כלל ביטול מצוה במה שנותן לישראל אחר שיאכל, ומשום דכיון דעיקר מצות אכילת קדשים אינו במעשה האכילה כי אם דדין הקדשים שיהיו נאכלין וכדברי הבית הלוי הנודעים ח"א ס"ב אות ז' וח"ג סוס"י כ"א, הרי במה שנותן לחבירו אין בזה ביטול מצוה כלל, דסו"ס נתקיים דין הקדשים, ואם כי הוא בעצמו לא מקיים המצוה במה שחבירו אוכל, אבל הא מיהא דגם לא ביטל המצוה. ומיושב בזה גם מש"כ המנ"ח להקשות היאך מצי ליתן לכהן קטן והא בכה"ג לא תתקיים כלל מצות אכילת קדשים, דלמש"נ אין בזה חיוב שתתקיים הך מצוה, אלא חיובו דהקדשים יהו נאכלין וכל שנאכלו בין ע"י גדול בין ע"י קטן שפיר נתקיים דינם, ודו"ק.

ויש להביא דוגמא לזה, דהנה הרואה אבידה לשיטת כמה מן הראשונים מיד כשראה את האבידה נתחייב במצות השב תשיבם, ואטו נימא דיהא אסור לו לומר לחבירו שיגביה האבידה כיון שכבר נתחייב במצוה, פשיטא שאינו כן, וכמו"כ פשוט דגם יכול לומר לקטן שיגביה האבידה ואף דבאופן זה לא יהא בזה קיום מצות השבה כלל, והיינו משום דסו"ס האבידה שבה לבעליה, ומה לי אם נעשית ע"י קיום מצוה או לא, וכמש"נ.

ובזה מיושב גם מה שכתב הרמב"ם בפ"ח מהל' בית הבחירה ה"ה דבבית המקדש היו שומרים הרובין, יעו"ש, והיינו קטנים פחותים מיי"ג שנה, והקשה המל"מ שם וז"ל, ואני תמיה על זה דאיך יתכן דמצוה זו שהיא שמירת המקדש שהיא מ"ע יניחו אותה לעשות לקטנים שאינם בני מצוה וכו', ע"ש בדבריו. ולפמש"נ נראה דאף בזה כיון דהמצוה היא שיהא בהמ"ק שמור, כל שמתקיים זה שפיר סגי בכך, ולכן מהני אף ע"י קטן ואע"ג דלא יהא בכאן קיום מצות שמירה ודו"ק.

וע"י בע"ז דף כ"ז א' דאמר'י שם דלמ"ד מילת עכו"ם כשרה יכול עכו"ם למול את ישראל, ובחי' הגרע"א שם הק' והא אין שליחות לנכרי ובמה מקיים האב המצוה למול את בנו, וכן הקשה במש"כ התו' בשבועות דף ג' א' במצות גילוח מצורע דאפשר לקיים ע"י אשה ונכרי, והא אין שליחות לנכרי, וכתב ליישב בזה"ל, דמצוה על האב שיהיה בנו מהול וזכרות מעור המחפה לגיד, וכל שנעשה כן מהני, דסוף סוף בנו מהול ומשו"ה אינו צריך שליחות וכשר ע"י נכרי וכו', עכ"ל, ובפשוטו נראה דכונתו דכיון דעיקר המצוה שיהיה בנו מהול שפיר נתקיימה מצות האב גם כשמל ע"י עכו"ם, ולפמש"נ י"ל עוד דנהי דהוא אינו מקיים המצוה כיון דאין שליחות לעכו"ם מ"מ גם ביטול מצוה אין כאן דסו"ס בנו מהול, [וכן י"ל במצות תגלחת מצורע דכיון דהמצוה שיהא מגולח שפיר חשיב אפשר לקיים שניהם שיגלחנו עכו"ם דסו"ס הרי הוא מגולח, ואף דאין שליחות לעכו"ם ואין המצוה מתייחסת אליו מ"מ ביטול מצוה לא הוי].

עיון

עיון ו

חובת מחיצה בחמץ של נכרי

בשול"ע או"ח סי' ת"מ סעי' ב' כתב דחמץ של נכרי בביתו עושה לו מחיצה י' טפחים, והנה דין זה הוא משום הרחקה שלא יבוא לאוכלו, ויש לעי' דהנה קיי"ל דחמץ שלא ביערו אחר הפסח אסור בהנאה אע"פ שמן התורה לא קעבר כיון דביטלו מ"מ כיון דאיכא חובת ביעור מדרבנן ולא ביער אסור אחר הפסח, ויל"ע אמאי גבי חמצו של נכרי שלא עשה מחיצה י' טפחים לא מצינו דיהא אסור אחר הפסח [ולדעת רש"י ריש פסחים באם לא ביער קעבר בב"י מדרבנן, דמדרבנן לא סמכו על הביטול, ולפי"ז י"ל דדוקא חמץ שעבר עליו בבל יראה אסור לאחר הפסח, אבל לדעת התוס' דחובת הביעור הוא כדי שלא יבוא לאוכלו א"כ ה"נ מחיצה הוא כדי שלא יבוא לאוכלו], ובחזו"א על פסחים הנדמ"ח הובא ממכתב שהעיר בזה וסיים שם ד"מחובת אהבת התורה להתעורר ע"ז".

ונראה פשוט בזה דמה דאסרינן חמץ אחר הפסח היינו דמשום שהי' עליו דין ביעור ולא ביערו קנסינן לי' שלא יאכלנו, והיינו דכיון שהי' דינו לבער החמץ קנסינן לי' שלא ירויח במה שלא ביערו, אבל בהא דאיכא חובת מחיצה הרי לא חייבוהו לבער החמץ, ורק דאיכא חובת הרחקה גרידא דמחיצה, ומהיכ"ת נימא דיהא אסור באכילה אחר הפסח, ויתכן גם דמי שאינו יכול לעשות מחיצה ליכא עלי' חיוב לבער דכל התקנה היא חובת מחיצה ומה שביטל דין מחיצה אינו טעם לאסור החמץ, ופשוט.

עיוני

עיון ז

שליחות בשחיטת הפסח

בקיודשין דף מ"א ב' יליף דין שליחות משחיטת הפסח דכתיב ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל וכי כל הקהל כולן שוחטין והלא אין שוחט אלא אחד, אלא מכאן ששלוחו של אדם כמותו.

והנה בבית הלוי ח"א סימן י' כתב דכל מה דמצינו שליחות במצוות זהו דווקא כשהמצוה מיוחדת על המשלח ולא על השליח דאז מצי עביד שליח עבורו, אבל היכא דהחייב הוא על כל ישראל ודאי נראה דלא שייך כלל לומר שאחד יעשה חבירו שליח עבורו כיון דגם על השני איכא החיוב כמו עליו א"כ כל מי שעושה חיובא דידי' הוא דקעביד, ובכל מקום לא מצינו דין שליחות רק בדבר דהחייב מוטל רק על המשלח ולא על השליח, וכתב הבית הלוי שם ששוב מצא כן בחידושי הרשב"א בשבת דף קל"ז ב' שכתב בשם הרמב"ן שביאר הא דבמילת גרים מברך "למול" בלמ"ד ולא על המילה משום דמצוות מילת גרים א"א לעשותה ע"י שליח, דכל דמהיל מצוה דנפשיה קעביד, וכ"כ שם הר"ן, והאוי"ש ריש הל' שלוחין כתב סברא זו מנפשיה, ועיי"ש שכתב דמה"ט לא שייך שליחות להנחת תפילין כיון דהשליח חייב להניח עבור עצמו, עיי"ש.

ויש להקשות ע"ז מהכא שהרי כאן אף השליח מחויב בשחיטת הפסח בעצמו, [דבפשוטו מיירי הכא שהשליח הוא א' מבני החבורה שיוצא בפסח זה גם לעצמו, וכן מבואר בגמ' בקיודשין להלן שם [דף מ"ב א'] דדחי ודילמא שאני התם דאית ליה שותפות בגויה, הרי דמיירי דהשוחט הוא א' מבני החבורה], ולדברי הרמב"ן הא בכה"ג אמרי' דמצוה דנפשיה קעביד, והיאך יוצאים האחרים ידי מצות שחיטת הפסח.

ואפשר ליישב בזה, בהקדם ביאור דברי הראשונים הנ"ל דכל היכא דהשליח מחויב במצוה מצד עצמו אינו נעשה שליח לחבירו, דיש לבאר דהטעם בזה דכיון דהשליח ג"כ מצווה במצוה זו, א"כ לא חשיב שמעשיו הם משום ציווי המשלח, דכיון דחייב בזה מצד

---

¹ והעירו די"ל דכל דברי הרמב"ן היינו דוקא במצוה שאין חיוב גם על השליח וגם על המשלח לעשותה אלא סגי בחד מינייהו שיעשנה וכמו מילת גרים שמצווים כל ישראל לקבל גרים, דבזה כל דהשליח מצווה בעצמו אין מעשהו מתייחס למשלח, אבל במצוה שחייב בה כל א' לעצמו גם השליח וגם המשלח וכמו שחיטת הפסח שהמצוה מוטלת על כל יחיד ויחיד בזה כשעושה עבור המשלח אי"ז מצותו של השליח ושפיר נעשה שליח עבורו, אלא דמד' האוי"ש הנ"ל שכתב כן גבי תפילין מבואר דלא חילק בזה, ועי' באסיפת שמועות חנוכה סימן א' סק"א שהוכיח דמצות הדלקת נ"ח נר איש וביתו אינו מדין שליחות דהא לדעת הרמב"ן מצוה שחייב בה גם השליח אין בה שליחות, אמנם אי נימא דזהו דוקא במצוה המוטלת על א' מהם, א"כ הדלקת נ"ח י"ל דהמצוה על כל או"א ושפיר יש בה דין שליחות לעשות את מצות המשלח.

עיונים

חובת עצמו לא חשיב שעושה דבר זה עבור המשלח, דמעשיו מתייחסים לחובתו ולא לציווי המשלח, וזה כעין הסברא בהא דאין שלד"ע משום דדברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין, והיינו דכיון דמצד ציווי התורה מחויב הוא שלא לעשות כדברי המשלח שוב אין משמעות לציווי של המשלח, כיון דהציווי האמיתי שהשליח מצווה בו זה שלא לעשות, וברש"י קידושין דף מ"ב ב' ד"ה אין שלד"ע כתב דהרי הוא כעושה מאליו יעו"ש, והיינו דלא חשיב שעושה מחמת המשלח כיון דמצווה הוא שלא לשמוע לו אלא לדברי הרב. וכמו"כ באופן שהוא מצווה מן התורה בלא ציווי המשלח, נמי אמרי' דאין משמעות לציווי המשלח כיון דבלא"ה יש כאן ציווי התורה.

ולפי"ז יש לומר דהכא בשחיטת הפסח כיון דיש עוד אחרים המנויים על אותו הפסח הרי אין בידו לשחוט הפסח ללא הסכמת כל שאר בני החבורה, שהרי הפסח הוא גם שלהם, א"כ בכה"ג ליכא למימר הסברא הנ"ל דאין מעשיו מתייחסים לציווי המשלח כיון שהם נעשין לדעת עצמו בשביל חובתו שלו, שהרי א"א לו לעשות מצד חובתו לבד ללא הסכמת שאר בני החבורה, ולהכי בכה"ג כבר שפיר יש משמעות לציווי המשלח, דכיון דצריך הוא להסכמתם ממילא יכולים הם לצוותו על מעשה זה שייעשה גם בעבורם.

עיונים

עיון ח

שנים שעשו בשבירת עצם

שמות י"ב מ"ו. "בבית אחד לא תוציא מן הבשר חוצה ועצם לא תשברו בו". ויש לדקדק דלגבי האיסור להוציא נקט הכתוב לשון יחיד [לא תוציא], ולגבי איסור שבירת עצם נקט לשון רבים [לא תשברו], ובספר תולדות אדם [ח"א פ"ד] מובא שהגאון ר' זלמלה זצ"ל מוואלז'ין ביאר בזה עפ"י מש"כ הרמב"ם בפ"י מקרבן פסח ה"ד באיסור שבירת עצם בפסח דהשובר אחר השובר בעצם אחד לוקה, ומקורו מהירושלמי בפסחים כמש"כ שם הכס"מ, אמנם באיסור הוצאת הפסח מן הבית איתא בירושלמי דאחר שהוציאו הראשון שוב אין עוד איסור להוציאו אם חזר ונכנס דכיון שיצא כבר נפסל ביוצא ובשר פסול אין איסור להוציאו, ולפיכך לגבי האיסור להוציא נקט הכתוב לשון יחיד כיון דאי אפשר שיתחייבו באותו בשר ב' פעמים ורק לראשון אזהר רחמנא דלא יוציא ושוב מאחר שיצא נפסל וכבר אין איסור לחזור ולהוציאו, משא"כ לגבי איסור שבירת עצם שבוה אף השובר אחר השובר חייב נקט הכתוב לשון רבים כיון שאפשר לרבים שיתחייבו באותו העצם.

ואפש"ל עוד דהנה בשבת צ"ב ב' תנן דשנים שהוציאו לרה"ר פטורין ודריש לה התם מדכתיב "בעשותה" העושה את כולה ולא העושה את מקצתה, ומצינו שנחלקו הראשונים אם פטורא דשנים שעשו הוא דין בכל התורה או דהוא דין מיוחד במלאכת שבת, דבריטב"א בקידושין מ"ג א' מבואר דס"ל שהוא דין בכל התורה שהקשה אמאי איצטריך קרא למעט שנים ששחטו קדשים בחוץ שפטורים ותיפ"ל מקרא דבעשותה וחזי' דסובר שהוא דין בכל התורה, אמנם הרשב"א בתשו' ח"א סי' כ"ח כתב דמסתברא דשניים שעשאוהו הוא דין מסוים במלאכות שבת ולא בכל התורה. ועי' באר יצחק ח"א תשו' י"ד, ומש"כ בשלמי יוסף זבחים סי' צ' אות ד'.

והנה בפסחים דף פ"ה ב' אמר ר' אמי המוציא בשר פסח מחבורה לחבורה אינו חייב עד שיניח הוצאה כתיב ביה כשבת מה שבת עד דעבד עקירה והנחה אף ה"נ עד דעבד עקירה והנחה, והיינו דכיון דלגבי שבת לא חשיב מלאכה עד דעבד עקירה הנחה ה"נ איסור הוצאת בשר הפסח אינו אלא בעקירה והנחה, ולפי"ז י"ל דגם לדעת הרשב"א דאסור איסורי תורה שנים שעשו חייבין מ"מ באיסור הוצאת בשר הפסח שנים שיוציאו יהיו פטורים כיון דילפי' לה מהוצאה דשבת ובשבת לא חייב אלא בשעשאה לבדו, [ויש להוסיף דבאמת הך דינא דבעי עקירה והנחה ילפי' לה מדכתיב בעשותה בעושה את כולה ולא בעושה מקצתה כמו שפירש"י בפסחים שם, ופטורא דשנים שעשו נלמד ג"כ מהך קרא דבעשותה העושה את כולה ולא העושה את מקצתה כדאי' בשבת דף צ"ב, וא"כ כמו דלענין דין כולה ולא מקצתה דממעט עקירה בלא הנחה ילפי' הוצאה דפסח משבת ה"נ דינא דכולה ולא מקצתה דממעט שנים שעשאוהו גם יש לנו ללמוד הוצאה דפסח [משבת]

עיונים

ומעתה י"ל דלכן בהוצאת בשר הפסח נקט הכתוב לשון יחיד ובאיסור שבירת עצם נקט לשון רבים, דאי בכה"ת שנים שעשו חייבים א"כ גם בשבירת עצם אם שנים ישרו ביחד הרי הם חייבים ושפיר משכח"ל באותה עצם רבים שיעברו באיסור שבירה ולכך נקט לשון רבים משא"כ באיסור הוצאת בשר הפסח אינו חייב אלא אחד שמוציאו לבדו דשנים שיוציאו פטורים וכמש"נ לפיכך נקט לשון יחיד. שו"ר שכ"כ בשו"ת בן פורת להגר"י ענגיל ז"ל סי' י' אות ד'.

אמנם יש לדחות דדוקא דין עקירה והנחה ילפי' משבת כיון דהוא דין בעצם מעשה ההוצאה דכל שלא עקר והניח לא הוי מעשה גמור וזה יש ללמוד להוצאת בשר הפסח דגם בזה בעינן שתהא הוצאה גמורה, משא"כ דינא דשנים שעשו אינו חסרון בגוף מעשה ההוצאה דסו"ס נעשית כאן הוצאה גמורה כמו ביחיד שהוציא והוא רק דין דא"א לחייבו אלא בשעושה את כל המלאכה לבדו ולענין זה י"ל דלא ילפי' פסח משבת. והעירוני שכן מסתבר דלא ילפי' לגמרי משבת דא"כ נילף גם פטורא דמלאכה שאין צריכה לגופה שלא יתחייב בהוצאת הפסח אם אינו צריך לגוף ההוצאה, אלא ודאי דכל שאר פטורי שבת שאינם חסרון בגוף מעשה ההוצאה רק דינים על העושה לא ילפי' לפסח, שוב הראוני במנ"ח מצוה ט"ו [ט'] שכתב דפטורא דשנים שעשו אינו אלא בשבת אבל בהוצאת בשר הפסח שניהם חייבין'.

ואפש"ל עוד [בשינוי לשון המקרא בהוצאה משבירת עצם] דהנה בחזו"א או"ח סי' קכ"ד לוף פ"ו ב' סק"ד כתב דהא דנקבעת החבורה במקומה לענין שאסור להוציא מהחבורה ולחוץ היינו דוקא לענין אם יחיד יוציא ממקום אכילת שאר בני החבורה, אבל שנים שהוציאו הרי הם נעשו חבורה והוי כנעתקה החבורה למקום אחר דלא מקרי הוצאה, עיי"ש, ולפי"ז הרי לעולם א"א שיהא בבני החבורה איסור הוצאת בשר הפסח אלא ביחיד ושפיר נקט הכתוב לשון לא תוציא שהוא לשון יחיד, דאם הם שנים אפי' אם כל א' יוציא כזית בעצמו אינם חייבים משום מוציא כיון דאין כאן הוצאה חוץ לחבורה אלא הרי הם חבורה לעצמה וכנקרה החבורה ממקומה.

^א א.ה. ולכאורה יש להוכיח דלא ילפי' דין שנים שעשו מהך ילפוטא דהוצאה כתיב ביה כשבת, דהא בסוגיא שם מבואר דגם דין טומאה האמורה בהוצאת פרים הנשרפים ילפי' משבת דבעי עקירה והנחה ואין המוציאין נטמאים עד דאיכא עקירה והנחה, ואי נימא דילפי' גם דינא דשנים שעשו א"כ שנים שיוציאו ביחד את הפרים הנשרפים לא יטמאו בגדים, ובהדיא תנן בזבחים דף ק"ד ב' דאף מרובים הנושאים את הפר נטמאים כולם, ועל כרחך דמיעוטא דשנים שעשו לא ילפי' משבת וכמש"נ, אמנם יש לדחות דמירי במשא כבד דא"א להציאו אלא ע"י כולם דבכה"ג גם בשבת חייבין כדתנן שם דאין יכול אחד להוציאו והוציאוהו שנים חייבין.

עיוני

עיון ט

אכילת כזית מצה בבת אחת

כתב המג"א [סי' תע"ה ס"ק ד'] דלכתחילה יש לאכול כל הכזית מצה בבת אחת, ואף דכל שלא שהה כדי אכילת פרס יצא יד"ח, מ"מ לכתחילה צריך לאכול כל הכזית בב"א, והוסיף דכן משמע בחולין סוף פרק ז', וצ"ב כונתו איך משמע מהתם הך מילתא, דהנה בגמ' בחולין שם מבואר דצירוף דכדי אכילת פרס חידוש הוא מהלכה למשה מסיני ולולא ההילכתא היה צריך לאוכלו בב"א, עיי"ש. וצ"ע איך משמע מזה דגם להאמת לכתחילה צריך לאכול בב"א, נהי דלולא ההלכה היה צריך לאכול בב"א, מ"מ השתא אחרי שנתחדשה ההלכה דיש צירוף בכדי אכילת פרס באיסורי אכילה ובמצוות אכילה מהיכי תיתי דבמצוות לא יהא זה אף לכתחילה, ואיזה דין לכתחילה יש באכילה בב"א טפי מאכילה בצירוף כדאכ"פ. ועי' במחצית השקל שם וצ"ב.

ואפשר לבאר בזה דהנה בריש פ' ערבי פסחים תנן דלא יאכל אדם סמוך למנחה בערב הפסח, ורש"י ורשב"ם שם פירשו הטעם, כדי שיאכל מצה של מצוה לתיאבון משום הידור מצוה, וצ"ב מהו ההידור מצוה שתהא האכילה לתיאבון, וביאר בזה אאמו"ר שליט"א דבאמת הידור מצוה אינו רק ענין של יופי ונוי, אלא כל עשיית המצוה בשלמות הרי היא בכלל הידור מצוה, וכמו דמצינו בשבת דף קל"ג ב' דין הידור מצוה בציצין שאין מעכבין את המילה, וילף לה התם מקרא דזה קלי ואנוהו, והרי התם אינו ענין של יופי, וגם דהרי המילה הוא דבר מכוסה ולא שייך בזה הידור של נוי, [עיי' תוס' מנחות ל"ב ב' בשם ר"ת], ועי"כ דההידור הוא בגוף קיום המצוה שהיא נעשית יותר בשלמות שבוה איכא טפי הסרת הערלה, וזהו נמי ההידור באכילה לתיאבון, שהרי חז"י דאכילה גסה לאו אכילה היא, והיינו משום דאכילה שהוא קץ בה לא חשיבא אכילה, ואי"כ ככל שהאכילה היא יותר לתיאבון הרי היא חשיבא יותר אכילה, וזהו ההידור מצוה שיש באכילה לתיאבון דעיי"ז הוי טפי אכילה^ה. [ועיי' בשיעורי אאמו"ר שליט"א על פרק ע"פ שהאריך בזה].

ומעתה י"ל דכן הוא גם לגבי שיעור צירוף האכילה, דכיון דחז"י דאם שוהה הרבה אין האכילות מצטרפות לאכילה אחת, אי"כ ככל שהאכילות מצטרפות יותר חשיב טפי אכילת כזית, וזהו שהביא המג"א דכן משמע בחולין סוף פ"ז, דכוונתו דמהתם חז"י דצירוף דכדי אכילת פרס חידוש הוא, ומה יש ללמוד דסתם אכילה היא בב"א, אלא דנתחדש מהלכתא דגם בשוהה איכא צירוף וכדאכ"פ ומיקרי אכילה, אבל לעולם כשאוכל בב"א חשיב טפי אכילה כיון דאוכל כל הכזית בב"א, ומשו"ה לכתחילה יש לו לאכול הכזית בב"א ממש.

^ה א.ה. ובזה לא תיקשי גם עמש"כ האבנ"ז בהסכמתו לספר חלקת יואב דאין דין הידור בציפוי פיו של השופר בזהב כיון דבעת התקיעה הוא מכוסה בתוך פיו, ועיי' אבנ"ז או"ח תל"ב תל"ג ושפת אמת ר"ה כ"ז א', ולכאוי קשה מד' רש"י ורשב"ם הנ"ל, דהא ה"י בעת האכילה המצה מכוסה בתוך פיו, אמנם למש"י הידור דהכא הוא דין הידור בקיום המצוה בשלמות ובה לא בעי' שיהא הדבר ניכר ומגולה, ורק בציפוי זהב דההידור הוא ענין של נוי בזה אמרי' דאינו אלא במגולה.

ענינים

עיון י

בתנאי דהאבני נזר

ידועים דברי האבני נזר [או"ח סי' שפ"א] במי שנתאחר בסעודתו בליל הסדר עד סמוך לחצות ורוצה להמשיך לאכול סעודתו אחר חצות, והרי צריך לאכול האפיקומן קודם חצות ואחר שאוכל האפיקומן שוב אסור לאכול אחריו כלום, וכתב האבני נזר עצה לזה עפ"י מש"כ שם דהאיסור לאכול אחר האפיקומן הוא רק כל זמן המצוה, אבל אחר זמן המצוה שפיר יכול לאכול כל דבר, והנה זמן אכילת מצה תליא במחלוקת ראב"ע ור"ע בדין זמן אכילת קרבן פסח, דלדעת ראב"ע דק"פ נאכל עד חצות גם מצה זמנה עד חצות ולדעת ר"ע דק"פ נאכל כל הלילה אף מצה זמנה כל הלילה, וא"כ יש לו עצה לאכול מצה קודם חצות ולהתנות שאם הלכה כראב"ע הרי הוא מכיון בזה למצות אפיקומן, ואם הלכה כר"ע הרי הוא מכיון שלא לשם אפיקומן, והשתא יוכל להמשיך באכילתו אחר חצות ממנ"פ, דלדעת ראב"ע דזמנה עד חצות כבר יצא יד"ח המצוה ולאחר חצות כבר אי"ז זמן המצוה ולא שייך האיסור אכילה אחר אפיקומן, ולדעת ר"ע דזמן המצוה עד עלוה"ש הרי לא אכל עדיין אפיקומן ושפיר יכול להמשיך בסעודתו, ובסוף סעודתו קודם עלוה"ש יאכל מצה למצות אפיקומן לדעת ר"ע.

והעירו בזה דהנה הרא"ש בפסחים פ"י סי' ל"ח כתב דנכון להחמיר לאכול המצה עד חצות, דאפשר דאף לר"ע דזמן אכילת הפסח עד עלות השחר מודה ר"ע דמדרבנן צריך לאכול עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה, וכ"כ בביאור הגר"א בסי' תע"ז סעיף א' דאף לר"ע לכתחילה אסור להמתין אחר חצות. ולכא"ל לפ"ז לא מהני תנאי הנ"ל שהרי גם לר"ע צריך לאכול האפיקומן קודם חצות, ואילו האיסור אכילה אחר אפיקומן הוא עד עלות השחר כיון דמה"ת עדיין זמן המצוה הוא, וא"כ לא יוכל לאכול אחר חצות.

ויש לדון בזה דכיון דכל הטעם דאף לרע"ק צריך לאכול קודם חצות הוא משום גזירה שמא יתבטל מקיום המצוה לגמרי, א"כ יכול להתנות שאם ישכח מלאכול עד עלוה"ש הרי הוא מכיון לקיים המצוה במצה זו שאוכל קודם חצות, ונמצא דע"ז אין חשש שתבטל המצוה, שהרי כל החשש הוא שמא ישכח מלאכול עד עלוה"ש, אבל הכא הרי אם ישכח ולא יאכל עוד מצה עד עלוה"ש כבר יצא במה שאכל קודם חצות, ואף דסו"ס נמצא דכשאכל אח"כ קיים המצוה אחר חצות, לא איכפ"ל בהא כיון דסו"ס לא שייך בזה הך גזירה.

ובאמת די' לדון כן בקריאת שמע גופא דתיקנו חכמים לקרותה קודם חצות להרחיק מן העבירה, אי רשאי לקרותה קודם חצות על תנאי שאם לא יקראנה אח"כ יוצא בקריאה זו, [וכגון אם עכשיו אינו יכול לקרותה בברכותיה, וע"י התנאי ירויח שיקראנה אח"כ בברכותיה], דאף שלבסוף אם יחזור ויקראנה נמצא שקרא ק"ש אחר חצות מ"מ לא שייך בזה הגזירה כיון דאם ישכח מלקרוא שפיר יצא כבר במה שקרא מתחילה.

עניינים

ובעניי? יש לדון לענין איסור אכילה קודם עשיית מצוה, וכגון שקשה לו להמתין מלאכול עד גמר התפילה ברי"ה, ומאידך אינו רוצה להפסיק באכילה בין תקיעות דמיושב לתקיעות דמעומד^ט, די"ל דיכול לשמוע התקיעות דמיושב ויכוין בהם על תנאי שאם לא ישמע אח"כ תקיעות אחרות הרי הוא יוצא בהם עכשיו, אבל אם ישמע אח"כ תקיעות אחרות הרי הוא מכוין שלא לצאת בתקיעות אלו, דהשתא י"ל דרשאי לאכול אחר תקיעות אלו, ואף דלבסוף כשישמע שוב תקיעת שופר הוברר דלא יצא בתקיעות הראשונות ונמצא שאכל קודם קיום המצוה, לא איכפ"ל בהא כיון דכל האיסור לאכול קודם המצוה הוא שמא ימשך אבל הכא הרי אם באמת ימשך באכילתו ולא ישמע תקיעת שופר קיים מצותו כבר בתקיעות הראשונות.

אמנם נראה דבנידון דידן באכילת אפיקומן גרע טפי, די"ל דחכמים קבעו כבר דזמן המצוה מדרבנן הוא רק עד חצות, וממילא שוב אין לקיים המצוה אחר חצות אף אם אין חשש בדבר, משא"כ באיסור אכילה קודם מצוה י"ל דכל האיסור הוא רק באופן שיש בו חשש שעיי"ז תיבטל המצוה, שהרי חז"י דמהני שומר בזה, וא"כ י"ל דה"נ כשעושה תנאי לא גרע זה משומר, אבל בנידון דידן תקנת חכמים היא שזמן המצוה הוא קודם חצות, וכן לענין ק"ש תיקנו חכמים דזמן המצוה הוא עד חצות.

ובעיקר הערה הנ"ל [דלמש"כ הרא"ש והגר"א לא הועילה עצת האבנ"ז] הנה כבר דנו הראשונים אם הלכה כראב"ע או כר"ע, ע"י תו' פסחים ק"כ ב' ומגילה כ' ב', וא"כ י"ל דלענין איסור אכילה אחר אפיקומן שהוא מדרבנן הו"ל ספיקא דרבנן ושפיר יש לסמוך על דעת ראב"ע דזמנו עד חצות וממילא אחר חצות לאו זמן המצוה הוא ואין נוהג בו האיסור אכילה שאחר אפיקומן^ה, [והרא"ש והגר"א כתבו דאפי' לר"ע צריך לאכול המצוה קודם חצות, אבל לענין האיסור אכילה אחר חצות דלדעת ראב"ע שרי כיון דלאו זמן המצוה הוא בזה י"ל דיכול לסמוך על דעת ראב"ע במידי דרבנן]^ז.

^ט ע"י מש"כ בזה בעיונים בעניני ימים נוראים.

^ז היינו אף למה דקיי"ל דאם לא קרא עד חצות יקרא אח"כ ולא ביטלו חכמים את המצוה, דמ"מ גדר תקנ"ח היא דזמן המצוה לכתחילה הוא עד חצות, דאילו להצד דביטלו חכמים את המצוה אחר חצות פשיטא דלא מהני תנאי בזה כיון דסו"ס לאו זמן המצוה הוא, [א.ה. ועדיין היה מקום לדון דלא ביטלו חכמים את המצוה אלא באופן שיש חשש שתבטל המצוה, אבל באופן שאין את עיקר החשש אולי לא הפקיעו חכמים את קיום המצוה].

^ה א.ה. אלא דלפי"ז איי"צ לעשות תנאי כלל, דיכול לכוין לצאת המצוה קודם חצות, ומ"מ יוכל להמשיך באכילתו ולסמוך על דעת ראב"ע דאחר חצות לאו זמן המצוה הוא, וע"י להלן בהערה הבאה.

^ב גם יש לדון בזה לפי"מ דנראה מדברי הרא"ש דלא בירא ליה הך מילתא [עיי"ש שכתב זה בלשון "אפשר"], וא"כ יכול עדיין להתנות דלר"ע ליכא גזרה אינו יוצא עכשיו, ורק להצד דלר"ע איכא גזרה הרי הוא מכוין לצאת בזה עכשיו, והשתא נמצא דיש בזה סו"ס שמותר לו לאכול אחר חצות, דשמא הלכה כראב"ע ולא זמן המצוה הוא, ואפי' אם הלכה כר"ע והוא זמן המצוה שמא לדידה לא גזרו רבנן כלל ולא נתכוין לקיים המצוה עדיין ושפיר יכול להמשיך באכילתו.

עיון

עיון יא

ברכת המצוות קודם שנתחייב במצוה, במצה, בכיסוי הדם, ובציצית

בגליון מהרש"א יו"ד סי' י"ט [על הש"ך ס"ק ו'] כתב דלא מצינו שאפשר לברך על מצוה קודם שנתחייב בה, וכגון אם יברך בערב פסח סמוך לחשיכה על אכילת מצה ויאכל כשיחשך מסתברא דלא יצא בברכתו, ועל פי זה העיר בהא דהשוטט כמה בהמות מברך קודם כיסוי הראשון ופטר בזה כל הכיסויים שעתידי לעשות, והרי מצות הכיסוי באה רק אחר השחיטה, ואיך הועילה ברכתו על אותם בהמות שעדיין לא נשחטו, עיי"ש מש"כ בזה.

ואפשר ליישב עפ"י ד"ש לדקדק בדברי הרמב"ם בהל' ברכות פ"א הט"ו שכתב וז"ל, ועל נטילת ידיים ושחיטה הואיל והן כדברי הרשות מברך על השחיטה ועל כיסוי הדם ועל נטילת ידיים וכו', עכ"ל, וצ"ע טובא מה שכתב בתוך דבריו כיסוי הדם, שהרי כיסוי הדם מצוה גמורה היא ולא רשות, דאחר ששחט חייב לכסות.

ומצאתי בחי' הרמב"ן חולין דף פ"ו ב' שרמז יישוב לזה, דהרמב"ן שם הביא מש"כ הבה"ג דמברכין אחר הכיסוי, והקשה עליו הרמב"ן מאי שנא מכל המצוות שמברכים עליהן עובר לעשייתן, וכתב הרמב"ן דאפשר מפני שהיא מצוה תלויה בשחיטה וכבר התחיל בה ואינו עובר לעשייתה לפיכך תיקנוה אחר הכיסוי, והיינו דמצות הכיסוי מישך שייכא למצות השחיטה ולפיכך גם אם יברך קודם הכיסוי אי"ז ממש עובר לעשייתו כיון דהוא אחר השחיטה, וכיון דבלא"ה אין מתקיים בזה עובר לעשייתו מברך לאחר הכיסוי, וסיים שם הרמב"ן וז"ל, ומש"ה נמי תקינו בה על, ולא תקנו לכסות, אע"פ שמששחט לא סגי דלא מכסי, עכ"ל, וכוונתו דכיון דהיא כגמר השחיטה א"כ כשם דהשחיטה חשיב דבר הרשות הכיסוי נמי חשיב כדבר הרשות, ולפיכך מברכין עליו ב"על", וזהו שכתב הרמב"ם דכיסוי הדם הוי כדבר הרשות.

ובאבי עזרי הל' שחיטה פ"ד כתב כן מדנפשי, [ונפלא שלא הרגיש בזה שהרמב"ן כתב כן וכנ"ל], ועיי"ש שכתב ליישב עפ"י משה"ק בגליון מהרש"א יו"ד סי' כ"ח בהא דאסור לשחוט חיה ועוף ביו"ט כשאין לו עפר מוכן מבעו"י משום דע"ז יתבטל מצות כיסוי הדם, והקשה הגרש"א מאי שנא ממש"כ המרדכי דמותר ללבוש בשבת ד' כנפות בלא ציצית כיון דאנוס הוא על הטלת החוטין, וה"נ אנוס הוא ביו"ט על כיסוי הדם. [ועי' מש"כ בזה בעונג יו"ט סי' א', ובקה"י ב"ב סי' י' ומנחות סי' כ"ג, ובחידושי הגר"ש פסחים ז' ע"ב אות קכ"ב]. ועפ"י הנ"ל י"ל דכיון דהכיסוי הוא מדיני השחיטה להכי אסור לשחוט באופן כזה שלא יוכל לקיים כל דיני השחיטה דהיינו הכיסוי, עיי"ש.

עיונים

ומעתה י"ל דהיינו נמי טעמא דמצי לברך על הכיסוי קודם השחיטה אף שלא נתחייב עדיין בכיסוי, דכיון דהשחיטה והכיסוי שייכי אהדדי, [ועובר לעשייתו דהכיסוי היינו קודם השחיטה, כמש"כ הרמב"ן הנ"ל], א"כ מהאי טעמא לא חשיב שעדיין לא הגיע זמן המצוה של הכיסוי, דהכיסוי והשחיטה חדא מילתא, וכיון שהגיע זמן השחיטה יכול כבר לברך גם על הכיסוי.

אכן בעיקר דברי הגר"ש איגר יל"ע מהא דמברכין על ציצית קודם הלבישה, והרי ציצית חובת גברא ונמצא דרק בלבישה הוא מתחייב, וא"כ איך מברכין קודם הלבישה שעדיין לא נתחייב במצוה, ואמנם למש"כ הגר"ש איגר שם גבי כיסוי הדם דכיון דבידו לשחוט ולהתחייב בכיסוי יכול לברך כבר על הכיסוי אף קודם השחיטה, י"ל דה"נ כיון דבידו ללבוש את הבגד ולהתחייב שפיר מצי לברך כבר על הציצית אף קודם שנתחייב.

עיוני

עיון יב

אכילת בריה במרור

המג"א בסי' תע"ה סק"ה כתב לענין אכילת מרור דבעי כזית, וז"ל ואפי' אכל הבריה שלם לא מיקרי בריה לצאת בפחות מכזית (כמש"כ סי' ר"י) דהא אין יוצאין בשרשים, עכ"ל, וכוננו דכיון דלא הוי בריה אלא בצירוף השרשים ובשרשים אין יוצאים א"כ לאו בריה היא לצאת יד"ח המצוה. ובהגהות הגרע"א שם העיר ע"ז מהא דהאוכל עוף טמא שאין בו כזית חייב משום בריה אע"פ שאין העצמות בכלל האיסור, וה"נ אמאי לא חשיב בריה ע"י השרשים אף שאין יוצא בהם יד"ח, [ונכתב דמ"מ אם יאכל השרשים אתי שרשים דרשות ומבטלי למרור דמצוה, והמחצה"ש כתב דזוהי באמת כוונת המג"א דר"ל דע"כ א"א שיאכל השרשים כדי שלא יבטלו לטעם המרור, ועיי"ש מה שהקשה ע"ז הגרע"א].

ונראה ליישב ד' המג"א דהנה בעיקר דין בריה פי' התו' בחולין דף צ"ו א' [ד"ה מאי טעמא] דאי"ז משום חשיבות בריה דמיקרי אכילה אף בפחות מכזית, אלא הטעם הוא דכי אמר רחמנא לא תאכל גיד ולא תאכל עוף טמא כאילו פירש הכתוב בין גדול ובין קטן דכולהו מיקרו גיד ועוף ובלבד שיהיו שלמים, ובוה תי' הא דגבי נבלת עוף טהור אינו חייב משום בריה, כיון דאיסור נבלה לא נכתב על עוף, וממילא חתיכת עוף נמי מיקרי נבלה ולא מצינו שחייבה תורה על אכילת עוף נבלה, ומה"ט כתבו דגבי איסור טבל ליכא דין בריה כיון דלא נכתב בתורה אל תאכל חיטה של טבל, אלא הוזכר רק איסור טבל, וממילא לא חייבתה תורה על בריה יותר מכל טבל בעלמא דבעי כזית.

והנה לפ"ז לכאוי' לא שייך כלל דין בריה גבי מרור שהרי לא נכתב בתורה מצות אכילת חזרת או תמכא וכיוצא"ב, אלא המצוה נאמרה לאכול דבר מר, וא"כ לא מצינו שריבתה תורה בהדיא גבי מצות מרור דיוצא באכילת כל הבריה, ופשיטא דלא מהני בריה באכילת מרור, אמנם באמת המג"א ציין לסימן ר"י, וכוננו למש"כ השו"ע שם לענין ברכה אחרונה ד"א דעל אכילת גרגר רימון וגרגר ענב מברכין לאחריו אע"פ שאין בו כזית כיון שהוא בריה, [ומקורו מירושלמי ברכות פ"ו ה"א, הובא בתו' ברכות ל"ט א' ד"ה בצר ליה, עיי"ש], והנה לביאור התו' דדין בריה הוא משום דע"ז דיברה תורה צ"ב מה שייך בזה דין בריה הא בעי' אכילה דהיינו כזית, ולהשיטות דברכת מעין שלש הוי דאורייתא על כל שבעת המינים י"ל דה"נ הרי"ז כאילו נכתב בתורה שעל שבעת המינים בין גדול ובין קטן מברך לאחריו, אבל להשיטות דאינו אלא מדרבנן מה שייך בזה דין בריה, ועכצ"ל דמדרבנן יש דין נוסף של בריה שמפני חשיבותו הוי ככזית, ולפיכך דין זה הוא אף כשלא נתרבה בהדיא אכילת בריה, אלא דהך סברא הוא רק מדרבנן, ומש"כ התו' דבנבלה וטבל ליכא דין בריה היינו מדאוי' לחיוב מלקות אבל מדרבנן באמת י"ל דיש בזה חשיבות כזית, ולפ"ז שפיר למד המג"א דין בריה גם לאכילת מרור [בזה"ז

עיוני

דמרור דרבנן], דאף דלא שייך בזה דין בריה דאורייתא מ"מ מדרבנן יש לו חשיבות כזית לצאת בו יד"ח.

ומעתה יש ליישב דברי המג"א שכתב דמשום דאין יוצא בשרשים לא חשיב בריה, [והק' הגרע"א מ"ש מעצמות דמשלימות לבריה בעוף טמא], דלמש"נ שני דיני בריה חלוקים הם, דהדין בריה דעוף טמא הוא משום דבהדיא גלי קרא לחייב על אכילת העוף אף שאין בו כזית, וא"כ מה"ט חייב עליה אף דיש בה עצמות כיון דהאיסור נאמר על אכילת עוף זה כמות שהוא, משא"כ דין בריה במרור אינו אלא משום חשיבות בריה דמחמת חשיבותו הוי ככזית, ובזה שפיר סובר המג"א דאין חשיבות בריה אלא כשכולו ראוי למצותו, וכיון דאין יוצא בשרשים הרי אין כאן אכילת בריה של מרור ואין יוצא בזה יד"ח.

שו"ר דהגרע"א בליקוטים שבסוף ספר דו"ח הקשה על דעת התר"י בברכות דף ל"ט א' שכתבו דדין בריה לברכה אחרונה היינו דוקא בפרי שאין בו גרעין, אבל בזית שיש בו גרעין כיון שהגרעין אינו ראוי לאכילה לא חשיב בריה, והקשה ע"ז הגרע"א מהא דחולין דף ק"ב ב' דעוף טמא חייב עליו משום בריה, והרי יש בה גם עצמות שאין ראויין לאכילה ומ"מ חשיב בריה, אמנם למש"נ דשאני דין בריה לענין ברכה דהוא משום חשיבותו ולא דמי לדין בריה דעוף טמא דהוא משום דבהכי חייבה תורה בהדיא, א"ש ד' התר"י דפרי שיש בו גרעין אין בו דין בריה, דכיון דהוא משום חשיבות בעי' שכל הבריה יהא לו שם אוכל וכמש"נ, וכ"כ אאמ"ר שליט"א בס' הערות וביאורים הל' ברכות [עמו' י"ט] ליישב קושיית הגרע"א בדו"ח הנ"ל.²¹

²¹ והנה בדין בריה לברכה אחרונה דעת שאר ראשונים דאפי' בפרי שיש בו גרעין שאינו ראוי לאכילה יש בו דין בריה, וכמו שהביא המ"ב בס"י ר"י בשעה"צ ס"ק כ"ב דכן היא דעת התנ"י והרא"ש והטור והרשב"א והרי"ו ודלא כהרבנו יונה הנ"ל, ועיי"ש בשעה"צ דכוותיהו נקטינן, ומעתה תיקשי מ"ש מרור וכתב המג"א דכיון דאין יוצאין בשרשים לאו בריה היא, ומ"ש מאכילת פרי דהגרעין מצטרף לבריה אף שאינו ראוי לאכילה, דהא דין בריה דברכה אחרונה הוא ג"כ משום חשיבותו ולא משום דעליה קאי קרא וכמש"נ לעיל, וא"כ חזי' דגם בדין בריה דמחמת חשיבות אי"צ שיהא לכל הבריה דין אכילה. ונראה דעדיין יש לחלק בזה דאף להראשונים דסברי דגרעין מצטרף לבריה היינו משום דאגב אכילת הפרי חשיב שנאכל כולו, דאף שהגרעין אינו ראוי לאכילה והאוכלו בפני"ע לאו אכילה היא, מ"מ ביחד עם הפרי חשיב שכל הבריה נאכל, אכן גבי מרור אין החיסרון משום דאכילת השרשים לא מיקרי אכילה אלא משום דהשרשים לא הוי מרור כלל ואינם ראויים לקיום המצוה, וא"כ לא מהני מה דיאכלם יחד עם הקלה והעלים, דאפי' נחשוב שכל הבריה נאכלה מ"מ מקצתו לאו מרור הוא כלל ואין כאן בריה של מרור.

שוב הראוני בתרומת הדשן פסקים וכתבים סי' רמ"ה שאחר שכתב דאין יוצאין במרור פחות מכזית אפי' אכל כולו כיון דאין כל הבריה ראויה למצוה דאין יוצאין בשרשים, והוסיף שם בזה"ל, אבל לגבי ברכה אחרונה אפי' אם אין אוכל כל הבריה, כגון שמשמר הגרעיני צריך לברך אחריה משום דאכל כל מה שראוי לאכול, ואי בעי נמי אכיל כוליה, אבל הכא השרשים לא שייכי למצוה והרי הבריה חסירה בעי"כ, עכ"ל, ולכא"ו כוונתו כמש"נ, ועדיין צ"ב בכ"ז.

עיוני

עיון יג

שימוש בכוס שאינה טובלה למצות ד' כוסות

הפמ"ג במשבצות זהב בסי' תפ"ו כתב דאם אין לו כוס לארבע כוסות אלא כוס שאינה טובלה [ואין לו מים לטובלה, עיי"ש], אם היא כוס זכוכית שחייבת בטבילה רק מדרבנן י"ל דאתי עשה דרבנן דמצות שתיית ד' כוסות ודחי ל"ת דרבנן, אבל אם היא של כלי מתכות דהיא חייבת בטבילה מדאורייתא אסור להשתמש בה.

והנה בביאור הלכה סי' שכ"ג סעיף ז' כתב דטבילת כלים הניקחים מן העכו"ם, מן התורה אין איסור להשתמש בכלי קודם טבילה, אלא רק מצוה בעלמא היא לטובלו, ורבנן הם שאסרו להשתמש בכלי עד שיטבילנו, ולכא"ל לפ"ז אף בכלי מתכות שחייבים בטבילה מה"ת י"ל דמותר להשתמש בהם למצות ד' כוסות בלא טבילה כיון דהאיסור שימוש הוא רק מדרבנן ואתי עשה דרבנן דד' כוסות ודחי ל"ת דרבנן.

אמנם יל"ע דאי נימא דמה"ת אין שום איסור שימוש, לפ"ז לכא"ל גדר דין טבילת כלים מה"ת הוא מצוה בעלמא, ויל"ע א"כ אימת חשיב שמבטל חיובו, דזה פשוט דאינו רשאי להשהותו לעולם בלא טבילה, אכן גם אין איסור להשתמש בו קודם טבילה, וא"כ מהו הזמן של מצוה זו ומאימתי הוא מבטל מצות טבילה. ויתכן דבשעת שימוש כשמשתמש בו בלא טבילה הרי הוא מבטל עשה דטבילה, דאף דאין איסור בעצם השימוש מ"מ כל שהוא משתמש בו רמי עליה מצות טבילה, והרי הוא מבטל עשה דטבילה. [ומש"כ הביאה"ל דאין איסור להטבילו בשבת כיון דמה"ת אין בו איסור שימוש, ר"ל דכיון דאין השימוש אסור מצד עצמו אלא רק דבזה הוא מבטל את מצות הטבילה, אי"ז חשיב מתקן, כיון דאין כאן איסור שהטבילה מתירתו, ודו"ק]. ולפ"ז אף לדעת הביאה"ל בכוס של מתכת לא שייך עדל"ת כיון דהוא ביטול עשה דאורייתא.

אולם יש לדון בזה דכיון דמן התורה אינו איסור שימוש רק ביטול מצוה, א"כ כל שהוא אנוס על הטבילה יהא מותר להשתמש בו בלא טבילה, וכדברי המרדכי הנודעים [מנחות סי' תתקמ"ד] שכתב בשם ר"י דמותר לצאת בשבת בבגד ד' כנפות בלא ציצית כיון שהוא אנוס על הטלת החוטין, דמאחר ואין איסור בלבישת בגד ד' כנפות בלא ציצית אלא הוא רק חיוב להטיל ציצית בבגדו א"כ כל שהוא אנוס על הטלת הציצית אין איסור להביא עצמו לידי חיוב, ולפ"ז י"ל דה"ל בטבילת כלים אף שע"י השימוש בכלי נמצא דהוא מבטל עשה, מ"מ כיון שאין השימוש עצמו אסור אלא הוא רק מחייבו בטבילה אין איסור להביא עצמו לידי חיוב כשהוא אנוס על קיומו.

עיונים

אמנם הנה בתו' הרא"ש ביבמות דף צ' ב' אחר שכתב דביטול מצות ציצית הוי בשוא"ת משום דחיוב ציצית הוא רק אחר שנתעטף, הוסיף עוד בזה"ל, ומכאן הורה ריב"א דאם נפסק לאדם אחד ציצית בשבת או ביו"ט יכול להתעטף בטליתו אפי' לכתחילה משום דלא מיחייב עד לאחר שנתעטף וכו', עכ"ל. ומבואר דרק משום דחיוב הציצית בא לאחר שנתעטף לכן אם הוא אנוס על עשיית הציצית מותר ללבושו דאין כאן מעשה איסור אלא ביטול מצוה בשוא"ת, וכיון דהוא אנוס על המצוה מותר להביא עצמו לידי חיובה, אבל אילו חיוב ציצית היה בשעת העיטוף והיינו שהמצוה היתה שהעיטוף יהא עם ציצית הרי"ז חשיב ביטול בקום ועשה, וממילא היה אסור להכניס עצמו לידי חיוב אף שהוא אנוס על קיומו, והיה אסור ללבוש הבגד בשבת בלא ציצית. ועי' במגן גבורים או"ח סי' י"ג שעמד בזה דמש"כ המרדכי בשם ר"י זהו כמסקנת התו' ביבמות דכל החיוב ציצית הוא אחר הלבשה ולכן הוי שוא"ת עיי"ש, ובאמת הדברים מפורשים בתו' הרא"ש וכנ"ל. ועי' בשלמי יוסף סוכה סי' נ"ז אות ד'.

ולפ"ז בטבילת כלים לא שייך דינא דהמרדכי כיון דבזה החיוב אינו אחר השימוש דנימא דמותר לו להביא על עצמו החיוב, דבטבילת כלים המצוה היא שהשימוש יהא בכלי טבול, וא"כ אף אם הוא אנוס על הטבילה אסור לו להשתמש בכלי ולהביא עצמו לידי ביטול עשה בקום ועשה, וכמו שנתבאר גבי ציצית דאילו היתה המצוה שהעיטוף יהא בציצית היה אסור לו להתעטף בבגד בלא חוטין אף שהוא אנוס על הטלת החוטין.

עיונים

עיון יד

איסור חצי שיעור באכילת שאור, ובשאר איסורים דלא חזי לאיצטרופי

כתב הרמב"ם בפ"א מהל' חמץ ומצה ה"ז, האוכל מן החמץ עצמו בפסח כל שהוא הרי זה אסור מן התורה שנאמר לא יאכל חמץ, ע"ש, והכ"מ שם הקשה ל"ל קרא מיוחד לזה הא קיי"ל דבכל האיסורין חצי שיעור אסור מן התורה.

והמנ"ח במצוה י"ט [אות ג'] כתב לדון דאפשר דכמו שאמרו בגמ' דכיון דאבר מן החי חידוש הוא שחייב אף על אכילת גידין ועצמות לכן אינו חייב עליו אלא אם אכלו בב"א, אבל אם חילקו ואכלו בכדי אכילת פרס פטור, עי' חולין דף ק"ג, הוא הדין שאור דאינו ראוי לאכילה חידוש הוא ואינו חייב אלא אם אכלו בב"א, אבל אם חילקו ואכלו בכדי אכילת פרס פטור, והביא שם דכע"ז כתב הפרמ"ג ביו"ד סי' ס"ה לענין איסור גיד הנשה למ"ד אין בגידין בנותן טעם, דאפשר דאינו חייב עליו אם אכלו בכדא"פ אלא רק בב"א.

ועפ"ז כתב המנ"ח די"ל דבשאור לא יהא איסור חצי שיעור, כיון דלא חזי לאיצטרופי, דכיון שאינו מצטרף בכדי אכילת פרס הרי א"א שיבוא לידי שיעור, [וכמו שכתב הפמ"ג כן לענין גיד הנשה די"ל דחצי שיעור מותר בו כיון דלא חזי לאיצטרופי], ולפ"ז כתב דיש ליישב דברי הרמב"ם הנ"ל דמיייתי קרא לאיסור חצי שיעור בחמץ, די"ל דאיצטרף קרא לשאור דלא שייך בזה איסור חצי שיעור דעלמא וגלי קרא דמ"מ אף בזה ח"ש אסור.

והנה המנ"ח במצוה שס"ח [ט"ז] כתב לדון דה"ה באיסור חרצן לנזיר דחידוש הוא שהרי אינו ראוי לאכילה והתורה חייבה עליו, וא"כ אינו מצטרף בכא"פ ואינו חייב עליו אלא אם אכלו בב"א, וממילא גם לא יהא בזה איסור חצי שיעור, וכ"כ במצוה קס"ג לגבי איסור אכילת שקצים ורמשים, דאותם שרצים שהם פגומים ומאוסים מצד עצמם ומ"מ אסרתם תורה וחייבה עליהם, אינו חייב אלא אם אכלן בב"א ולכן אין בהם איסורא דחצי שיעור, עיי"ש.

ויש לתמוה על דבריו שכתב דאין איסור חצי שיעור בחרצן, דבשבועות דף כ"ב ב' בעי רב אשי נזיר שאמר שבועה שלא אוכל חרצן בכמה כיון דכזית איסורא דאורייתא הוא כי קא משתבע אהיתרא קא משתבע ודעת'י אמשחו וכו'. והתוס' והראשונים שם נתקשו הא משהו ג"כ איסורא דאורייתא הוא דחצי שיעור אסור מן התורה וע"ש מה שתירצו. הרי להדיא דס"ל לכל הראשונים הנ"ל דאיסור חרצן לנזיר יש בו איסור תורה דחצי שיעור. ובע"כ צ"ל דגם אי נימא כמו שכתב הפמ"ג לצדד דאם אכלו בכדא"פ פטור הואיל וחידוש הוא, מ"מ איסור חצי שיעור יש בזה, ומשום דלאיסור ח"ש אי"צ שיהא ראוי להיצטרף בפועל, אלא כיון שאם יאכל כזית הרי הוא עובר בכל משהו ומשהו שבו,

עיונים

ממילא כל משהו אסור, וזהו ענין חזי לאיצטרופי, ולכן אף דאין בו צירוף דכדא"פ מ"מ יש בו איסור ח"ש, ולפ"ז ה"ה בכל הדברים שהם חידוש ואין בהם דין צירוף של כדאכ"פ מ"מ איסור ח"ש יש בהם, ויעוי' בב"י יו"ד סי' ס"ב שכתב דיש איסור חצי שיעור באבר מן החי ע"ש. ומבואר כנ"ל דאף דאינו חייב אא"כ אכלו בב"א אבל איסור ח"ש יש בזה⁹.

ובעיקר מה שדימה המנ"ח איסור שאור לאבר מן החי דכיון דחידוש הוא לא יהא בו צירוף דכדי אכילת פרס, וכן הפרמ"ג דימה איסור גיד הנשה לאבמה"ח, עי' באחיעזר ח"ג סי' ה' סק"ה שכתב לדון לחלק בזה, דבאבר מן החי החידוש הוא שעצמות וגידין מצטרפין להשלים לשיעור כזית אע"פ שאינם בכלל בשר, ובזה אמרי' דהצירוף להשלים הוא רק באוכל בב"א אבל בחילקו בטל הצירוף, אבל בגיד הנשה וחרצן ושאור שחידשה תורה שחייבים עליהם אע"פ שאינם ראויין לאכילה, בזה לבתר החידוש דינם ככל איסורי אכילה ששיעורם בכזית וצירופם בכדי אכילת פרס, ע"ש¹⁰.

⁹ אמנם מצינו בד' רבותינו האחרונים שנקטו דענין חזי לאיצטרופי הוא כפשוטו ואי"ז משום דכל משהו הוא חלק מהאיסור, דיעוי' בתשו' הגרע"א סוף סי' קנ"ד שכתב וז"ל ויהי מזה דין חדש דבסוף יום אחרון דפסח או סוף יוהכ"פ בענין דליכא שהות לאכול כזית יהא מותר לאכול חצי שיעור וצ"ע לדינא, ע"כ. והצ"ח בפסחים דף מ"ד, ובתשו' נוב"י תניינא חאו"ח סי' נ"ג כתב ליישב ד' הרמב"ם הנ"ל שכתב דחמץ בפסח אסור בכל שהוא מדכתיב לא יאכל חמץ, והקשו למ"ל קרא מיוחד לזה הא קיי"ל דבכל האיסורין חצי שיעור אסור מן התורה, ותירץ ד"ל דנפ"מ בזה אם אוכל בסוף היום ולא יוכל להשלים לכזית עד דיצא הפסח, דבכה"ג ל"ה חזי לאיצטרופי ואין בזה איסור תורה דח"ש ע"ש. ועי' בתשו' אבני מלואים סי' י"ד שכתב לבאר הא דבשבועה לא מהני שאלה אם נשתייר פחות מכזית וחשיב אכלה כולה, וקשה הא ח"ש אסור מן התורה ואמאי לא סגי בנשתייר כל שהוא, ותירץ דליכא איסור ח"ש בכה"ג דלא חזי לאיצטרופי, וכתב בזה"ל אלא דלבי מהסס בזה דא"כ ביוהכ"פ סוף היום דליכא שהות אלא לפחות מכשיעור יהא מותר מה"ת כיון דלא חזי לאיצטרופי ע"ש. ועי' בגבורת ארי יומא ע"ג ב' בסוף דבריו שם, ובח"י הגרנ"ט שבועות סי' ר"ג מש"כ בזה.

ועי'ע באחיעזר ח"ב סי' כ"א אות ג', ובקובץ שיעורים ב"ב אות שס"ז וקובץ שמועות חולין אות מ"ה, שכתב ד"ל דבאיסור ח"ש תרתי איתנייהו ביה, חדא דכל משהו הוא חלק מהאיסור, וחזי לאיצטרופי הוי הוכחה לזה, ועוד דזה גופא דחזי לאיצטרופי הוא סיבה לאיסור אף דאי"ז חלק מהאיסור, ועי"ש שכתבו כן לענין ח"ש בשבועה דהתם לא שייך לומר דכל משהו אסור דהרי לא נשבע ע"ז.

¹⁰ א.ה. ולפ"ז אין להוכיח מהראשונים בשבועות הנ"ל דאיסור ח"ש הוא אף במידי דלא שייך צירוף בפועל, ד"ל דס"ל באמת דיש בהם צירוף בכדאכ"פ אע"ג דחידוש הוא וכמש"כ האחיעזר הנ"ל, אכן הא מיהת מוכח מדבריהם דאף במידי דאינו ראוי לאכילה וחייבה תורה על אכילתו יש בו איסור ח"ש, או משום דבאמת חייבין עליו אף ביותר מכדאכ"פ, או משום דאיסור ח"ש אינו תלוי בצירוף בפועל, וא"כ ה"ה שאור אע"ג דאינו ראוי לאכילה יש בו איסור ח"ש.

עיוני

עיון טו

בדין חצי שיעור בתשבינו

יל"ע במצות תשבינו דשיעורא בכזית אי אמרי' בזה דין ח"ש מה"ת ויהא חייב להשבית אף פחות מכזית מדין חצי שיעור, ולכאוי תליא במה שדנו האחרונים אי איכא דין ח"ש במצוות וכגון מי שיש לו רק חצי כזית מצה האם יש בזה קיום מצוה לאוכלו, עי' שע"ת הל' פסח סי' תע"ה סק"ב^{טו}, אמנם אפשר דאף אי נימא דאיכא דין ח"ש במצות היינו דוקא בקיום המצוה, וכגון באכילת מצה דהמצוה לאכול כזית, מדין ח"ש, איכא מצוה באכילת כ"ש, וה"נ במצות תשבינו אם יש לו חמץ כשיעור איכא מצות תשבינו אף בח"ש להשבית אף חלק מהכזית, אבל מי שאין לו אלא ח"ש י"ל דבזה ליכא מצות תשבינו כיון דחסר בעיקר המחייב, דכל מצות תשבינו לא חיילא אלא בכשיעור, ועי' מ"ח מצוה ט' [ב] מש"כ בענין ח"ש במצות תשבינו, עיי"ש, [ועי' מש"כ סברא זו בקו"י ישא מדברותיך עה"ת דברים פ' ואתחנן "בענין ח"ש במצוות" אות ב].

והנה בביצה דף ב' א' נחלקו ב"ש ובי"ה בשיעור חמץ לעבור עליו בבל יראה, ב"ש אומרים שאור בכזית וחמץ בככותבת, ובי"ה אומרים זה וזה בכזית, והקשו האחרונים [שאג"א סוס"י פ"א ופנ"י וצ"ח ביצה ד"ז ב'] לדעת התוס' בפסחים דף כ"ט ב' [סוד"ה רב] דלאו דבל יראה הוי לאו הניתק לעשה ואין לוקין עליו, א"כ מה הנפק"מ בפלוגתת ב"ש ובי"ה, הא איסור יש בכל שהוא דחצי שיעור אסור מה"ת, ולמלקות אין נפק"מ כיון דהוי לאו הניתק לעשה ואין לוקין עליו.

והשאג"א [שם] כתב לחדש דאין בלאו דבל יראה איסור חצי שיעור כיון דכל האיסור דח"ש הוא משום דחזי לאיצטרופי וזה שייך באיסורי אכילה דאסור לאכול ח"ש כיון דאם יאכל עוד חצי שיעור נמצא דחצי שיעור הראשון מצטרף לאכילת שיעור, אבל הכא שאינו עובר בבל יראה אלא אם יהא כשיעור בשעה אחת נמצא דמה שיש לו עכשו חצי שיעור אינו מועיל כלום לעבור בבל יראה, דאם ישלים אח"כ לכשיעור הרי יעבור בבי"ה

^{טו} ועי' במל"מ הל' חמץ ומצה פ"א סוף ה"ז שכתב אך במצות עשה וכו' האוכל פחות מכשיעור לא עשה ולא כלום, וכ"כ השבוי"י ח"ב סי' י"ח דפשוט הוא דכיון שאינו כשיעור לאו מצוה היא כלל. ובברכי יוסף סי' תפ"ב כתב דקצת מצוה יש בזה, עיי"ש, וצ"ב. ועי' בשאג"א סי' ק' שכתב בזה"ל כמו דקיי"ל חצי שיעור של איסור אסור מה"ת מטעמא כיון דחזי לאיצטרופי, ה"נ באוכל פחות מכשיעור מן המצוות בלא ברכה לאו שפיר עבד כיון דחזי לאיצטרופי ואלו השלים לכשיעור האי משהו נחשב מן המצוה אע"ג דאינו משלימה בתוך כדי אכילת פרס וכו', עיי"ש, ודבריו צ"ב. ועי' במהרי"ט אלגאזי בכורות פ"ח אות פ"א [ד"ה והנה ראיתני] שכתב לגבי ה' סלעים בפדה"ב דאם נתן פחות מחמשה סלעים הו"ל כחצי שיעור ומקיים מקצת מצוה, ועי' במהריט"א שם סוף הל' חלה שכתב לדמות ד"ז לעושה עיסה פחות מכשיעור חלה, עיי"ש וצ"ג דבפחות משיעור ליכא חיוב חלה כלל. ועי' בעונג יו"ט סי' ק' מש"כ לגבי ח"ש בפדה"ב. ועי' בספר בנין עולם סי' י"ט.

עיונים

רק משום השיעור שיש לו באותה שעה אף אם לא היה לו חצי שיעור מקודם, [ועי' בקה"י פסחים סי' כ"א].

והאחרונים כתבו עוד ליישב, עי' בהגהות מצפ"א בביצה ד"ב א' דנפק"מ ללאו דלא תשחט על חמץ בכמה חמץ עובר בלאו זה ללקות עליו. ובמנ"ח מצוה ח' אות א' כתב דנפק"מ לענין שבועה דאינה חלה לעבור על המצוה אבל חלה על חצי שיעור, וא"כ לב"ש חלה שבועה על כזית כיון דהוא פחות מכותבת ולב"ה דשיעורו בכזית לא חלה שבועה.

ולמש"נ לעיל דבמצות תשביתו ל"ש דינא דח"ש י"ל דנפק"מ בפלוגתתם בגוונא דליכא בל יראה אלא מצות תשביתו, ומשכח"ל כן דהנה הראשונים הביאו מהמכילתא פרשת בא [פרשה י' ס"ח] דכשאין החמץ ברשותו אינו עובר בבל יראה כיון דכתיב בבתכס, עי' רמב"ן עה"ת פ' בא [י"ט ב'] ורמב"ן פסחים דף ו' א', ובר"ן שם, והיינו דחמץ שאינו ברשותו אינו עובר עליו בבל יראה וכן אינו מצווה עליו בתשביתו דכתיב תשביתו שאור מבתכס, אכן כתב השאג"א סי' פ"ג [ד"ה ומה] דהיכא דהיה לו חמץ בפסח ברשותו ונתחייב בהשבתתו ואח"כ הוציאו מרשותו אף דמעכשיו אינו עובר בבל יראה כיון דאינו ברשותו מ"מ חייב בהשבתתו, דכיון דכבר נתחייב בתשביתו כשהיה ברשותו לא נפטר מזה עד שיבערנו מן העולם ולא סגי שיוציאו מרשותו דאייז תשביתו עיי"ש, ועי' בחזו"א או"ח סי' קי"ח סוס"ק ז', וחי' ר' שמואל פסחים סי' ב' אות ה'.

ולפי"ז שפיר איכא נפק"מ בכה"ג, כגון שהניח כזית חמץ בפסח ברשותו ואח"כ הוציאו לרה"ר, דלב"ה דבל יראה וה"ה מצות תשביתו בכזית א"כ כבר נתחייב בהשבתתו ולא סגי ליה להוציאו לרה"ר, אבל לב"ש דשיעורו בככותבת א"כ לא נתחייב בהשבתתו כיון דליכא דין ח"ש בתשביתו וכנ"ל, ורק כשהוא ברשותו חייב לבערו משום איסור ח"ש דבל יראה, אבל כשהוציאו מרשותו תו אינו עובר עליו כלל בבל יראה וא"צ להשבתתו כיון דלא נתחייב בהשבתתו.

עיון

עיון טז

אם עוברים בב"י ותשביתו בכל כזית

יש לדון מי שיש לו בביתו חמץ ואינו יכול לבער את כולו, אם חייב מן התורה לבער מקצתו, ויסוד הספק הוא במצות תשביתו ובלאיון דבל יראה ובל ימצא אם עוברים בהם בכל כזית או דאם כבר יש לו חמץ ליכא נפ"מ אם אית ל"י יותר או פחות, והנה ידוע מה שנסתפק המנ"ח במצוה ט' אי מצות תשביתו עיקרה בקו"ע להשבית החמץ, או"ד דעיקר המצוה שלא יהא לו חמץ בביתו, ועיקר המצוה מתקיימת במה שאין לו חמץ וגם מי שלא הי' לו חמץ כלל קיים מצוה זו ע"ש בדבריו, ולפי"ז נראה דאי המצוה במעשה ההשבתה יתכן דבכל כזית איכא מצות השבתה, אבל אם המצוה שלא יהא לו חמץ הרי באם אית ל"י כבר לא קיים המצוה, ואין המצוה על כל כזית בפ"ע אלא שלא יהא לו חמץ, ולפי"ז משום מצות תשביתו א"צ לבער חלק מן החמץ.

אלא שיש לדון משום לאוין דב"י וב"י אם עובר על כל כזית בפ"ע והו"ל ריבוי בשיעורין, או דגם התם נימא דב"י וב"י היינו שלא יהא לו חמץ בביתו ואם כבר רואה ליכא נפ"מ בכמה וחדא איסורא הוא.

וראיתי בס' מקראי קודש על פסח שכתב להביא רא"י דאיכא לאו דב"י וב"י בכל כזית וכזית, ממש"כ הרמב"ם בפ"א מהל' חמץ ומצה ה"ג דהקונה חמץ בפסח לוקה דהוי לאו שיש בו מעשה יעו"ש, והשתא בשלמא אם לא הי' לו חמץ כלל הרי בקנ"י זו קעבר ושפיר לוקה דהו"ל מעשה, אבל באופן שכבר הי' לו חמץ בביתו כבר עבר בב"י ואין הקנ"י תוספת איסור, ולא משמע דבכה"ג לא קאיירי הרמב"ם ולעולם לוקה וע"כ דכל כזית הוי איסור נוסף, עכ"ד.

אמנם נראה שאינו נכון, ומלבד מה שאין לדייק כן מדי' הרמב"ם די"ל דאתא לאשמועי' עיקר הדין דכה"ג הו"ל לאו שיש בו מעשה, נראה דגם אם נימא דליכא תוספת איסור בכל כזית שפיר לוקה בקונה חמץ בפסח, דהרי זה ודאי דמאחר שיש לו כמה כזיתים הרי כל כזית הוא סיבה לעובר בב"י ורק דאין בזה איסור נוסף אלא איסור א' במה שיש לו חמץ, אבל לענין מלקות נראה פשוט דכיון שכזית א' בא ע"י מעשה הרי לוקה ע"י ומאי איכפ"ל שהי' לו מקודם כזית אחר, והרי כיון דהשתא יש לו כזית ע"י מעשה הו"ל לאו שיש בו מעשה, דהרי עובר בב"י על כל כזית וכזית, ואף אי נימא דאין כאן ריבוי לאוין מ"מ ודאי עובר ע"י כל כזית וכזית, וכיון דבכזית אחד עובר ע"י מעשה הו"ל לאו שיש בו מעשה ושפיר לוקה עליו, ודו"ק.

עיוני

עיון יז

קיום תשבתו באכילה

יש לעי' לדעת בעל המאור בפסחים [דף ג' א' מדפי הרי"ף] דאיכא קיום מצות תשבתו באכילה, אי"כ המוצא חמץ בביתו בתוך הפסח ואינו יכול לבערו אמאי לא יאכלנו לקיים מצות תשבתו דעשה דתשבתו ידחה ל"ת דלא תאכל חמץ, אלא דבאמת הו"ל ל"ת שיש בו כרת וקיי"ל דאין עשה דוחה ל"ת שיב"כ, אבל יעוי' במהרש"ל יבמות דף ז' דיתכן דשפיר עשה דוחה גם ל"ת שיב"כ ע"ש, וגם משכח"ל עוד בחמץ נוקשה להסוברים דעוברים עליו בב"י, עיי' תו' ר"פ אלו עוברים דמ"ב א', ואין חייבין כרת על אכילתו, דנימא שיאכלנו דעדל"ת, והרי בודאי אינו כן ולא יאכל החמץ.

וי"ל בזה לפ"ד הר"ן בריש פסחים שכתב דמה שהזהירה תורה בב"י וב"י הוא כדי שלא יבוא לאכול החמץ יעו"ש, ובאמת כן הוא לשון הכתוב ב' בא י"ב י"ט שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם כי כל אוכל מחמצת ונכרתה הנפש ההיא וגו', [ועיי' בשטמ"ק יצא דף ז' ב' ד"ה פתח בשאור], והרי הזהירה תורה בב"י משום איסור האכילה, ועיי' לשון הרמב"ם בפ"א מה' חמץ ומצה ה"ב שכתב הניח חמץ אע"פ שלא אכלו עובר ע"ש, וצ"ב מה ענין אכילת חמץ לאיסורא דב"י, ומשמע דאיסורא דב"י הוא שלא יבוא לאכול החמץ ועי' כתב הרמב"ם דעובר גם בלא שאכל, וי"ל לפ"ז שגם מצות תשבתו היא בכדי שלא ליכשל באכילה, וא"כ בודאי שאין לאכול לקיום מצות תשבתו דכל עיקרו של תשבתו הוא שלא לאכול בפסח, ורק קודם הפסח ס"ל להבעה"מ דאיכא קיום מצות תשבתו באכילה.

ושמעתי לדון במצה שיש בה בליעות של חמץ דאסורה באכילה דטעם כעיקר, אי נימא דכזית ראשון יאכל מדין עשה דול"ת לשי' הראשונים דטעם כעיקר אין בו חיוב כרת. אלא דלפימשי"כ האחרונים דבאכילת חמץ עובר גם בלאו הבא מכלל עשה, דכתי' "מצות תאכלו", שאינה מצה לא תאכלו, עיי' רעק"א פסחים דף מ"ג א', ומנחת ברוך סי' מ"ו שהביא כן מהרשב"ץ בזהור הרקיע מ"ע מ' ומשכנות יעקב סי' קמ"ג, עיי"ש, אי"כ י"ל דאין עשה דוחה ל"ת ועשה, ומיושב גם הא דלא נימא דיאכלנו דעשה דתשבתו ידחה ל"ת דחמץ, כיון דחמץ הו"ל עשה ול"ת, אמנם למשי"כ הרשב"א כתובות דף מ' א' דאיסור עשה לא חמיר מל"ת ונדחה מפני עשה, עיי' שאג"א סי' ל"ג וקובץ הערות סי' ה' אות ו' וסי' ל"ח אות א', אי"כ ה"נ נימא עדל"ת.

עיוני

עיון יח

המגלה חמץ טמון בפסח אם לוקה משום בל יראה

הכסף משנה [פ"א מחמץ ומצה ה"ג] כתב בדעת הרמב"ם דחמץ טמון עובר עליו רק בלאו דלא ימצא ולא בלאו דלא יראה, דלאו דבל יראה אינו אלא בחמץ גלוי שאינו מוטמן. ולפ"ז נמצא דעל חמץ גלוי עובר בב' לאוין בל יראה ובל ימצא, ועל חמץ טמון עובר רק בלאו אחד דבל ימצא.

ויל"ע לפ"ז במי שיש לו חמץ טמון בביתו ובתוך הפסח גילהו דנמצא שבמעשה הגילוי הרי הוא עובר בידים על לאו דבל יראה, דעד השתא עבר רק בבל ימצא ועכשיו הוא עובר גם בבל יראה, ולכא' יתחייב מלקות על הגילוי כיון דהוא ע"י מעשה, וכמש"כ הרמב"ם דהקונה חמץ בפסח לוקה כיון דהקנייה הוי מעשה, ה"נ מעשה הגילוי הוי מעשה".

ובספר מקראי קודש [פסח ח"ב סי' נ"ז] הביא להקשות בשם הג"ר יעקב קלמס זצ"ל בהא דתנן במכות דף כ"א יש חורש תלם אחד וחייב עליו משום שמונה לאוין, ובגמ' שם מהדר לאשכוחי עוד לאוין אחרים, ואמאי לא קחשיב לאו דבל יראה וכגון שהיה חמץ טמון בקרקע וע"י החרישה גילהו, דלהכס"מ נמצא דבגילוי הוא עובר על לאו יראה, ותי' הגר"י קלמס זצ"ל דאמר'י בזה אין איסור חל על איסור, דכיון דגם כשהוא טמון כבר עובר בבל יראה א"כ כשהוא מגלהו אינו עובר באיסור נוסף דאין איסור חל על איסור, [ורק בחמץ שהיה מגולה מתחילת הפסח שפיר חלו שני האיסורים בב"א, אבל היכא שבתחילת הפסח היה טמון וחל עליו איסור בל ימצא שוב לא חל עליו איסור בל יראה אף שמגלהו]^נ.

^נ והנה בעיקר מש"כ הרמב"ם דלוקה על לאו דב"י ולא אמר'י דהוי לאו ניתק לעשה, יש מהאחרונים שביארו הטעם משום דאין עשה מנתק ב' לאוין, ובחמץ יש ב' לאוין בל יראה ובל ימצא, והעירו דלפ"ז י"ל דהיינו דוקא כשעובר בב' הלאוין, אבל הכא דעל לאו דבל ימצא עובר בלא מעשה ורק על לאו דבל יראה איכא מעשה שפיר מהני העשה לנתק לאו אחד דבל יראה ושוב לא לקי, אכן זהו דוקא אי נימא דהא דלא מהני עשה אחד לנתק ב' לאוין משום דהעשה מנתק לאו אחד והלאו השני אינו מנותק, אבל באמת י"ל דב' לאוין חמירי ואין העשה מנתק אף א' מהם וא"כ גם היכא דאיכא רק לאו דבל יראה לחוד ילקה.

^נ ובמנחת שלמה בפסחים דף ה' ב' ג"כ דן בזה וכתב דא"י ענין לאין איסור חל על איסור כיון דהאיסור בל יראה הוא על הגילוי ובל ימצא הוא על מה שהחמץ ברשותו וא"י ב' איסורים בדבר א'. ויש לדון בזה שהרי גם בל יראה אינו איסור על הראיה עצמה אלא על מה שהחמץ ברשותו, ורק דאינו עובר אלא על חמץ מגולה, וא"כ בשניהם האיסור הוא על החזקת החמץ ברשותו ושפיר י"ל בזה אין איסור חל על איסור, דכיון דהחזקת החמץ אסורה כבר משום בל ימצא לא חל עליו איסור בל יראה שגם הוא איסור על החזקת החמץ, וצ"ע.

עיונים

ונראה דא״ז שייך כלל לדין אין איסור חל על איסור, דהא גם איסור בל יראה אינו על הראייה עצמה, אלא האיסור הוא במה שיש לו חמץ מגולה, וא״כ גם האיסור בל יראה חל כבר בתחילת הפסח ולא רק בשעה שמגלה את החמץ. ונהי דכל זמן שהחמץ טמון אינו עובר בבל יראה, מ״מ האיסור כבר חל לעבור עליו כשיהיה גלוי. ונמצא דהחמץ כבר נאסר בתחילת הפסח בין בבל יראה ובין בבל ימצא ושפיר חלו שניהם בב״א, אלא דאיסור בל יראה אינו עובר עליו בפועל אלא אם הוא באופן שראוי לראותו.

ודוגמא לדבר באיסור אכילת מעשר שני חוץ לחומה, דפשוט שאם חל על המע״ש איסור כשהוא בירושלים ואח״כ יצא חוץ לחומה לא נימא שלא יחול בו איסור חוץ לחומה כיון דאין איסור חל איסור, והטעם בזה כמש״נ לעיל דהאיסור אכילה חוץ לחומה חל עליו כבר בעודו בירושלים שלא לאוכלו חוץ לחומה, והיציאה אינה אלא ההיכ״ת לעבור באיסור, וכמו״כ בנידון דידן אין איסור בל יראה חל כשנתגלה החמץ, אלא מעיקרא חל האיסור שלא להחזיקו מגולה, וגילוי אינו אלא היכ״ת לעבור בבל יראה. [ועי' בחזו״א נשים סי' קל״ד ליבמות דל״ב ב' אות י״ג].

ויש לדון עוד טעם שלא יהא בזה דין אין איסור חל על איסור, לפימש״כ באו״ש פ״ד ממאכ״א ה״ז דבשני איסורים מענין א' איסור חל על איסור, עיי״ש שכתב כן לענין איסור נבילה וטריפה דדעת הרמב״ם דהם מצטרפין לכזית ומשו״ה חל איסור נבילה על טריפה, וכבר כתב כן בתורא״ש בפסחים דף ל״ה ב' לענין איסור נבילה ואיסור אינו זבוח, דאף שכבר מחיים חל עליו איסור אינו זבוח שפיר חל עליו איסור נבלה במיתתו כיון דענין אחד הוא, עיי״ש, ויש להאריך בזה בעוד כמה איסורים, ואכ״מ. ולפ״ז י״ל דבל יראה ובל ימצא ג״כ ענין אחד הם, דבשניהם האיסור הוא על החזקת החמץ אלא דבל יראה הוא רק במגולה ובל ימצא הוא אף בטמון, ומשו״ה איסור חל על איסור בזה.

ובזה יש ליישב מה ששמעתי להעיר להסוברים דאין איסור בל יראה בערב פסח אלא רק בפסח עצמו, א״כ איך חל איסור בל יראה על תשביתו, אי נימא דתשביתו הוי איסור עשה [ולא מצות עשה], שהרי תשביתו חל כבר מערב פסח ובל יראה רק בפסח, ועי' תו' שבועות כ״ג ב' ד״ה דמוקי, שכתבו דאיסור לאו לא חייל על איסור עשה, ועי' קה״י שבועות סי' י״ח. ולמש״נ י״ל דגם איסור עשה דתשביתו ולאווין דבל יראה ובל ימצא הכל ענין א' הוא לאיסור את החזקת החמץ ברשותו, ושפיר איסור חל על איסור בזה.

